

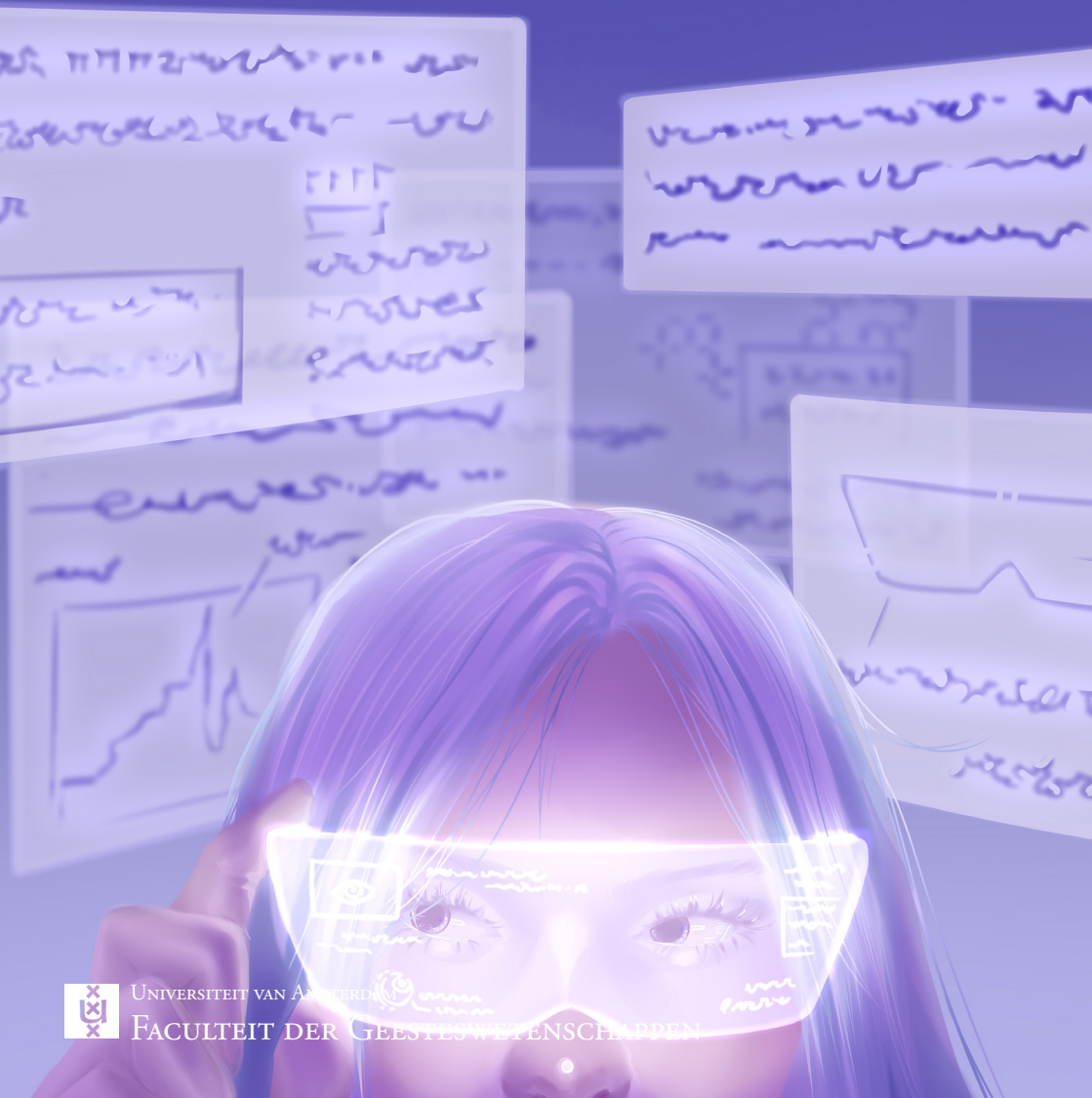
nummer 07

jaargang 32

oktober - november 2023

babel

v e r n i e u w i n g

UNIVERSITEIT VAN AMSTERDAM

FACULTEIT DER GEESTESWETENSCHAPPEN

HOOFDREDACTIONEEL 5
door Dieuke Kingma

REPORTAGE *DE ZABBALĪN: OVERWINNAARS
OP EN HELDEN VAN HET VUILNIS* 6
door Maartje Stam

ACHTERGROND *OBERIOE: DE VORMING
VAN EEN STILLE REVOLUTIE* 10
door Riccardo Tosellini

ESSAY *IK VOEL ME VERROT* 14
door Laure Sleen

GEDICHT *SOMETHING OLD, SOMETHING NEW* 17
door Teuntje Ott

COLUMN *OVERNIEUW OF OPNIEUW?* 20
door Phoebe Meekel

INTERVIEW *IN GESPREK MET COMONIST
JOEY ROUKENS: OVER VERNIEUWING EN
VERNIEUWEND ZIJN* 22
door Dominique Seelen

MOKUM *5D-PORNO: NU TE ZIEN IN HET
AMSTERDAMSE DISNEYLAND!* 26
door Rinke van der Veen

IN DE GEEST VAN DE *EMILE* VAN JEAN-JACQUES
ROUSSEAU 30
door Elena Cornelisse

IN GESPREK *ELON MUSK IS OVERAL, ZELFS IN JE
HERSENEN!* 35
door Phoebe Meekel

ESSAY *DE ILLUSIE VAN HET REIZEN ALS MOREEL
KOMPAS* 39
door Pleun Kraneveld

OPINIE *IT'S OVER IN DE SPAANSE KISS-GATE* 44
door Tania Alhashimi

COLUMN 48
door Sophie Meijer

IN DE GEEST VAN *'ROOS IS EEN ROOS IS EEN ROOS'* 50
door Sophie Meijer

DE BABEL **BABELBOX** *VERNIEUWING* 55
door Elena Cornelisse, Dieuke Kingma,
Phoebe Meekel, Dominique Seelen en
Riccardo Tosellini

Babel, Maandblad voor de Faculteit der Geesteswetenschappen
Spuistraat 134, kamer 2.01F,
1012 VB Amsterdam,
babel-fgw@uva.nl

Hoofredactie

Dieuke Kingma en Rinke van der Veen

Redactie

Tania Alhashimi, Elena Cornelisse,
Dieuke Kingma, Pleun Kraneveld,
Phoebe Meekel, Sophie Meijer,
Teuntje Ott, Dominique Seelen,
Laura Slee, Maartje Stam, Riccardo
Tosellini en Rinke van der Veen

Eindredactiecoördinatie

Jolien de Graaf

Eindredactie

Edgar Albers, Jolien de Graaf, Ines James,
Madelief Stad en Santi Wester

Beeldcoördinatie

Lesine Möricke

Coverbeeld

Anne Möricke

Illustraties

Winonah van den Bosch,

Bob Foulidis, Alicia Koch,
Lesine Möricke, Saoirse Stack,
Bert Slenders, Romy Veecken,
en Susanne de Visser

Fotografie

Sjoerd Baerts

Webredactie

Iris van Hest

Redactieraad

Sarah Beeks, Reinier Kist,
Everdien Rietstap en Thomas Rueb

Vormgeving

Luke van Veen,
www.lukevanveen.com

Druk

drukpartnerszuid
www.drukpartnerszuid.nl

Vind ons leuk

www.babelmagazine.nl

Zie ons archief op de
UvA-website van *Babel*.
Je vindt ons in de A-Z lijst
van je opleiding.

Lieve

lezer,

Voor je ligt een gloednieuwe *Babel*. Een ander formaat, een modern lettertype: we gooiden het over een compleet nieuwe boeg. Grote dank aan onze hoofdredacteur Rinke, webredacteur Iris en vormgever Luke, die dit project hebben gecheft, terwijl ik (Dieuke) me te pletter zweette op de Camino de Santiago. Het thema van deze maand: vernieuwing!

Maartje ging voor dit nummer op reportage naar Garbage City, de wijk in de Egyptische stad Caïro waar voornamelijk de vuilnismannen van de stad wonen. Riccardo analyseert een Russisch avant-gardistisch schrijfcollectief dat enorm veel invloed had op de modernistische kunststromingen binnen Europa. Laura vertelt ons hoe emoties kunnen worden vergeleken met het biologische rottingsproces en Phoebe schrijft in haar column over hoe taal verandert. Dominique interviewt componist Joey Roukens over vernieuwing in de klassieke muziek en Rinke belicht de verandering op de Wallen aan de hand van een heuse 5D-pornobioscoop. Elena duikt in de *Emile* van Jean-Jacques Rousseau en schrijft over diens invloed op de opvoedkunde. Teuntje vraagt zich af hoe we beslissen om iets ofwel te renoveren ofwel te laten voor wat het is. Phoebe vertelt ons meer over ontwikkeling op het gebied van Neuralink, het bedrijf van Elon Musk dat aan het experimenteren is met microchips in menselijke breinen. Sophie merkt op hoe ze met elke vakantie in een ander mens verandert. Pleun vraagt zich af of reizen nou wel echt zo goed is voor onze persoonlijke ontwikkeling. Onze nieuwe redacteur, Tania, analyseert de ophef rondom het Spaanse *kiss-gate* incident op het WK voetbal aan de hand van Michel Foucaults ideeën rondom straf. Voor alle filosofiestudenten onder ons is het een feest van herkenning om Sophie's 'In De Geest Van' te lezen over niemand minder dan Ludwig Wittgenstein. En tot slot uiteraard onze 'Babel Babbelbox', waarin Dominique, Elena, Phoebe, Riccardo en ook Dieuke hun interpretatie geven van het thema vernieuwing.

Liefs,
Dieuke

De zabbalīn: overwinnaars op en hielden van het vuilnis

In de straten van Caïro zijn veel vuilnismannen te zien. Ze lopen in iedere wijk van flat naar flat om huisvuil op te halen. Aan het einde van de dag lopen ze rond met enorme plastic vuilniszakken, die ze meesjouwen op hun rug of op hun ezelwagen. Het brengt vragen met zich mee: wie zijn toch deze mensen die het huisvuil ophalen, en wel in zulke proporties?

Tekst door Maartje Stam, beeld door Bert Slenders

Van boeren tot vuilnismannen

Vanaf de jaren 30 zijn deze afvalverzamelaars, ofwel *Zabbalīn* in het Arabisch, te vinden in de straten van de Caïro. Het waren ooit berooide, koptische boeren, die vanuit twee dorpen uit Opper-Egypte – Deir Tasa en el-Badāri – naar de Egyptische hoofdstad emigreerden in de hoop op een beter bestaan. Hun startpositie was slecht: ze hadden geen rooie cent en dus geen poot om op te staan tijdens onderhandelingen met potentiële werkgevers. Ze gingen ermee akkoord het werk van de destijds islamitische vuilnismannen (*Wāhiya*) over te nemen en stemden toe dat ze hier een vergoeding voor zouden krijgen. Het opgehaalde vuilnis was (en is tot vandaag de dag) hun verdienmodel: ze recycleerden het vuil en verkochten alles wat nog bruikbaar was door. Daarbij moesten de *Zabbalīn* extra geld betalen aan de *Wāhiya* wanneer zij in een rijkere buurt werkten met waardevol vuil. De sociaaleconomische status van deze vuilnismannen is genuanceerder dan je zou verwachten. Het vak wordt binnen families overgebracht: zo wordt het ophalen van het afval doorgegeven van vader op zoon, en het recyclen ervan van moeder op dochter.

Het vuil wordt door de *Zabbalīn* meegenomen naar de verste uiteinden van de hoofdstad: Garbage City, ook bekend als Mokattam. Dit is de bekendste wijk waar het afval wordt gelost, gerecycled en weer wordt doorverkocht. Deze wijk is voor de *Zabbalīn* een economisch haardvuur. Tegelijkertijd is het ook hun woonwijk en het graasgebied voor hun varkens. Er zijn maar weinig plekken in Egypte waar varkens in zulke grote aantallen aanwezig zijn, aangezien de meerderheid van de Egyptische bevolking islamitisch is en varkens als onrein ziet. Deze varkens hebben verschillende functies. Ten eerste eten ze al het organische afval op en dragen ze zo een steentje bij in het recyclingproces. Ten tweede zijn de varkens een extra inkomstenbron voor

‘De poging tot modernisering van het afvalstelsel, met technieken uit het westen, bracht kritiek.’

de Zabbalīn. Hun ontlasting wordt verkocht als meststof, en het varkensvlees wordt verkocht en geconsumeerd door voornamelijk toeristen in Egypte.

De combinatie van varkens en vuilnis in de straten maakt het wonen in deze wijk geen luxe. Bovendien staat de wijk erom bekend (goede) infrastructuur voor water, riolering en elektriciteit te missen. Als gevolg daarvan kijken behoorlijk wat Egyptenaren neer op de inwoners van de wijk. Maar is dit terecht, wanneer de *Zabbalīn* een enorme dienstverlening aan de stad leveren? De stad met 20 miljoen inwoners brengt miljoenen kilo's huisafval met zich mee. Dit vereist dan ook een gepast recyclingstelsel. De mannen halen elke dag tot 9000 ton aan producten op, waarna de vrouwen circa 450 kilo per dag met hun blote handen recyclen. Het recyclingpercentage bereikt zo een ongeëvenaard gehalte van 80%.

Modernisering en haar problemen

Vanaf de administratie van Mubarak (1981-2011) werden de *Zabbalīn* geconfronteerd met verschillende moeilijkheden. Deze regering had besloten het afvalstelsel te hervormen. In 1983 werden er twee agentschappen opgericht in Caïro, met als doel het afvalstelsel te moderniseren. Hun eerste daad was het verplichten van de *Zabbalīn* om bedrijven op te richten en vergunningen te kopen om hun werk te kunnen voortzetten. Vervolgens openden zij een afvalinzamelingsmarkt voor particuliere, externe bedrijven. Ook hoorden bij dit moderne afvalstelsel nieuwe vuilnisbakken en vuilniswagens. Deze vuilniswagens waren echter alleen betaalbaar voor de meest welvarende vuilnis- mannen, en die waren schaars in Garbage City. Uiteindelijk werd in 2002/2003 door vijf buitenlandse bedrijven een contract ondertekend om dit werk voor vijftien jaar op zich te nemen. Zo werden de stromen van afval eigendom van deze internationale bedrijven.

Daarnaast verdween ook de tweede inkomstenbron van de *Zabbalīn*: het vlees en de mest van de varkens. In 2009 was er een pandemie vanwege de H1N1-griep, beter bekend als de Mexicaanse griep. Uit angst voor mogelijke verspreiding heeft het toenmalige Egyptische Ministerie van Landbouw in april 2009 alle varkens geruimd.

De strijd om het recht op afval

De *Zabbalīn* werden in de Egyptische maatschappij amper gehoord of gezien. Maar nu er nood aan de man kwam, moesten de inwoners van Mukattem hun stem wel verheffen om hun levensonderhoud te waarborgen. Ze kregen steun van de inwoners uit Caïro, aangezien de prijs voor het dumpen van afval in de stad was gestegen door de komst van buitenlandse bedrijven. Daarbij moesten de inwoners gebruik gaan maken van straatcontainers, in plaats van dat hun afval voor de deur werd opgehaald. Er waren dan ook blije reacties toen bekend werd dat drie van de vijf bedrijven het contract vroegtijdig stopten. Dit gebeurde omdat het ophaalsysteem van het afval in Caïro technisch gecompliceerder bleek dan de internationale bedrijven in eerste instantie hadden gedacht. Doordat het zo stroef verliep, werden boetes een vast onderdeel van hun boekhouding. Toen de werknemers van de buitenlandse bedrijven vervolgens staakten, werd de urgentie van de *Zabbalīn* extra duidelijk: de straten werden zelf een vuilnisbelt en dit ging ten koste van de levensstandaard. De afvalverwerking vereiste kennis waarover de buitenlandse bedrijven niet beschikten, maar de *Zabbalīn* wel.

De poging tot modernisering van het afvalstelsel, met technieken uit het westen, bracht kritiek. Dit, in combinatie met de negatieve gevolgen voor het publieke welzijn en de manier waarop de overheid omging met de *Zabbalīn*, zorgde voor een groeiend bewustzijn bij de inwoners van Caïro. Het staken, onderhandelen en protesteren nam toe, wat de *Zabbalīn* uiteindelijk ten goede kwam. In 2010 werden informele vuilnis mannen onderdeel van het officiële afvalbeheerplan van Caïro.

De kennis, vastberadenheid, strijd lust en ook de steun van de mede-inwoners van Caïro hebben ervoor gezorgd dat de *Zabbalīn* eindelijk hun verdiende erkenning kregen. Hun sociaaleconomische positie heeft de afgelopen decennia heel wat tegenslagen gehad, maar ze zijn terug, net zoals de orde in het afvalstelsel. ▲

OBERIOE: de vorming van een stille revolutie

Je hebt punaises, een kaars en een luciferdoos. Hoe bevestig je de kaars aan een rechtopstaand, kurken prikbord, zonder dat het brandende kaarsvet op de grond druipt? Elk voorwerp heeft een veronderstelde functie, maar je moet naar hun reële vorm kijken om, buiten de kaders, de oplossing te vinden. Met deze denkwijze wilden de Oberioeten de kunstwereld van Sovjet-Rusland vernieuwen.

Tekst door Riccardo Tosellini, beeld door Winonah van den Bosch

Voordat de Sovjet-Unie in de jaren 30 haar kunstwereld aan banden legde om alleen ruimte te geven voor het socialistisch realisme, kende het land in de jaren 20 vele bewegingen en scholen. Op een radicale wijze wilden zij het begrip verbreden van wat literatuur, theater, film, muziek en de schilderkunst kon zijn. Bewegingen kunnen grote veranderingen brengen in de kunstwereld en de Oberioe-beweging laat niet alleen zien hoe dat kan lukken in extreem lastige omstandigheden, maar ook waarom het vormen van kunstbewegingen zinvol is. De Oberioe-beweging ontstond in 1928 met de publicatie van haar manifest en de hoofdfiguren waren Nikolaj Zabolotski, Aleksandr Vvedenski en Daniil Charms. De Oberioeten waren niet geïnteresseerd in logica en traditionele structuren, maar hadden een voorkeur voor associatief denken. Ze wilden op een directe manier de chaos afbeelden die mensen maken en zijn. Door geen zingeving in de verhalen te verwachten, raakt de lezer uit zijn gewende denkpatronen over objecten en menselijk gedrag. Deze werkfilosofie leverde absurde verhalen op vol onverwachte wendingen en bizarre humor die als geestverruimend ervaren worden door veel lezers. De meest vertaalde Oberioe-schrijver is Daniil Charms. Charms zag de grote werken van schrijvers als Fjodor Dostoevski en Lev Tolstoj, die complexe morele dilemma's behandelden, als te ideologisch en vond dat ze het absurde aspect van het leven niet goed weerspiegelden. Hij besloot om enkel totaal onzinnige verhalen te schrijven, die volgens hem de realiteit beter zouden benaderen. De willekeur in de verhalen van de Oberioeten zou sterk beïnvloed kunnen zijn door het strenge Sovjetregime van de jaren 30 waarin zij leefden, de overheid was toen bijzonder ontransparant in haar werkmethoden. Mensen konden bijvoorbeeld zomaar door 'zwarte raven' van straat geplukt worden en verdwijnen zonder dat iemand ooit meer iets van ze vernam.

In de jaren dat Oberioe actief was, werd door de censuur amper werk van de leden gepubliceerd. De regels waren voor een korte tijd wel minder streng voor de kinderliteratuur, waardoor onder anderen Charms en Vvedenski geld konden verdienen met het

schrijven van kindergedichten. De Oberioeten organiseerden ook theatervoorstellingen en literaire avonden waarbij hun toneelstukken en muziekstukken werden opgevoerd en hun proza werd voorgelezen. Vanaf het begin kregen hun theatervoorstellingen kritiek van de pers en in de jaren 30 werden hun kindergedichten ook als anti-sovjetisch opgevat. De meeste Oberioeten werden daardoor gearresteerd en overleefden de periode van de Tweede Wereldoorlog niet. Pas in de jaren 70 en 80 werd hun werk gepubliceerd en werd hun talent in zowel Rusland als in vele andere landen erkend. De kindergedichten werden in die jaren ook erg populair onder de Russische jeugd en veel hedendaagse kunstenaars zijn door de Oberioeten geïnspireerd geraakt. In Nederland is zelfs door een aantal kunstenaars een verhalenbundel uitgebracht ter ere van Daniil Charms, genaamd *Mijn vriend Charms heeft het goed begrepen*.

De beweging als vriendengroep

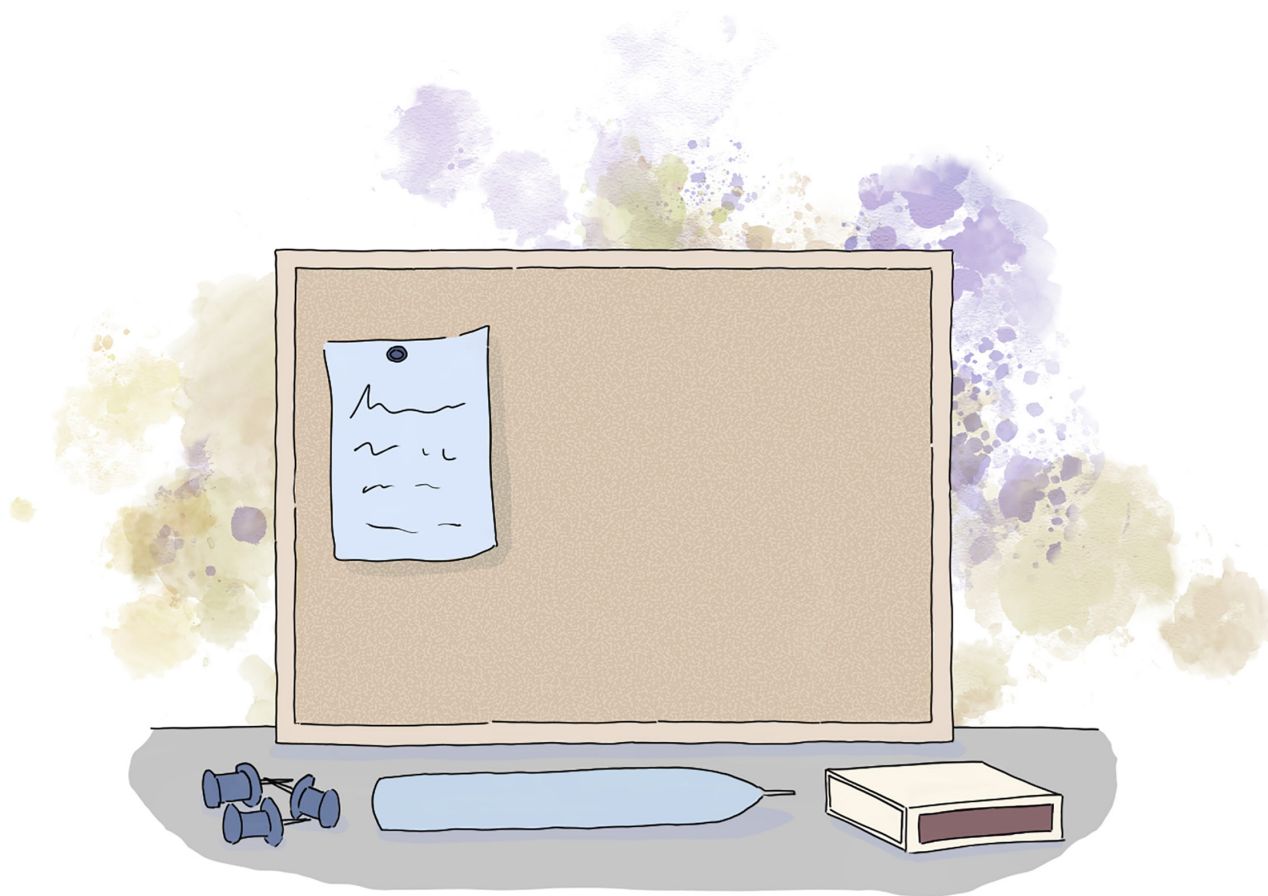
Het beroemd worden na de dood is onder kunstenaars inmiddels een veelvoorkomend fenomeen geworden, maar wat tegenwoordig minder gewoon is, is het vormen van kunstbewegingen. Michael Rooks, kunstcurator van het High Museum of Art in Atlanta, zegt dat er nu in de kunstwereld eerder sprake is van trends dan bewegingen. Graffiti,

‘De Oberioeten waren niet geïnteresseerd in logica en traditionele structuren, maar hadden een voorkeur voor associatief denken.’

VR kunst, kunstinstallaties en de vele internetkunsten, zoals pixel art en vaporwave, zou ik niet alleen als een trend zien, maar deze kunststijlen bestaan ook niet uit een specifieke groep artiesten die vanuit een gedeelde ideologie kunst maakt. De meest recente beweging met een eigen manifest die ik kan noemen, is de Deense filmbeweging Dogma 95, die tussen 1995 en 2005 internationaal aandacht trok. Waarom het vormen van kunstbewegingen nu minder populair is, is voor mij onduidelijk. Wat Oberioe laat zien, is dat het loont om zelf een kunstbeweging te beginnen.

Oberioe was hoofdzakelijk een groep vrienden met een overlappende smaak en wens om de Russische kunstwereld te vernieuwen. Ze deelden een actief sociaal leven met elkaar, bewonderden elkaars werk en werkten samen aan grote projecten zoals de theatervoorstellingen. Het sociale aspect van hun beweging is denk ik de reden waarom zij veel werk geproduceerd hebben en hun stijl hebben kunnen ontwikkelen ondanks de

publiek trekken. Terwijl het grootste probleem voor de Oberioeten de censuur was, is er tegenwoordig een strijd voor aandacht. Afleiding is overal te krijgen en veel mensen zitten vast in hun eigen algoritmebubbel. Ik denk dat de bewegingen van vroeger hun charme kregen door hun fysieke aanwezigheid, met discussies in cafés en culturele activiteiten op podia. Het heeft een intiem aspect dat een scherm moeilijk kan evenaren en waar bewegingen nu nog steeds gebruik van zouden kunnen maken. Charms vulde een keer voor een Oberioe-avond een zaal helemaal vol met een stunt op de kroonlijst van de vijfde verdieping van een gebouw. Met zijn rug tegen de muur gekeerd liep hij heen en weer van het ene raam naar het andere. Soms trok hij zijn pijp uit zijn mond en riep: 'Allemaal naar de literaire avond van de Oberioeten!' Bedrijven steken miljoenen in online reclames die mij koud laten, terwijl een roepende man op een kroonlijst mij meteen zou overtuigen om naar de literaire avond van zijn kunstbeweging te komen. ▲

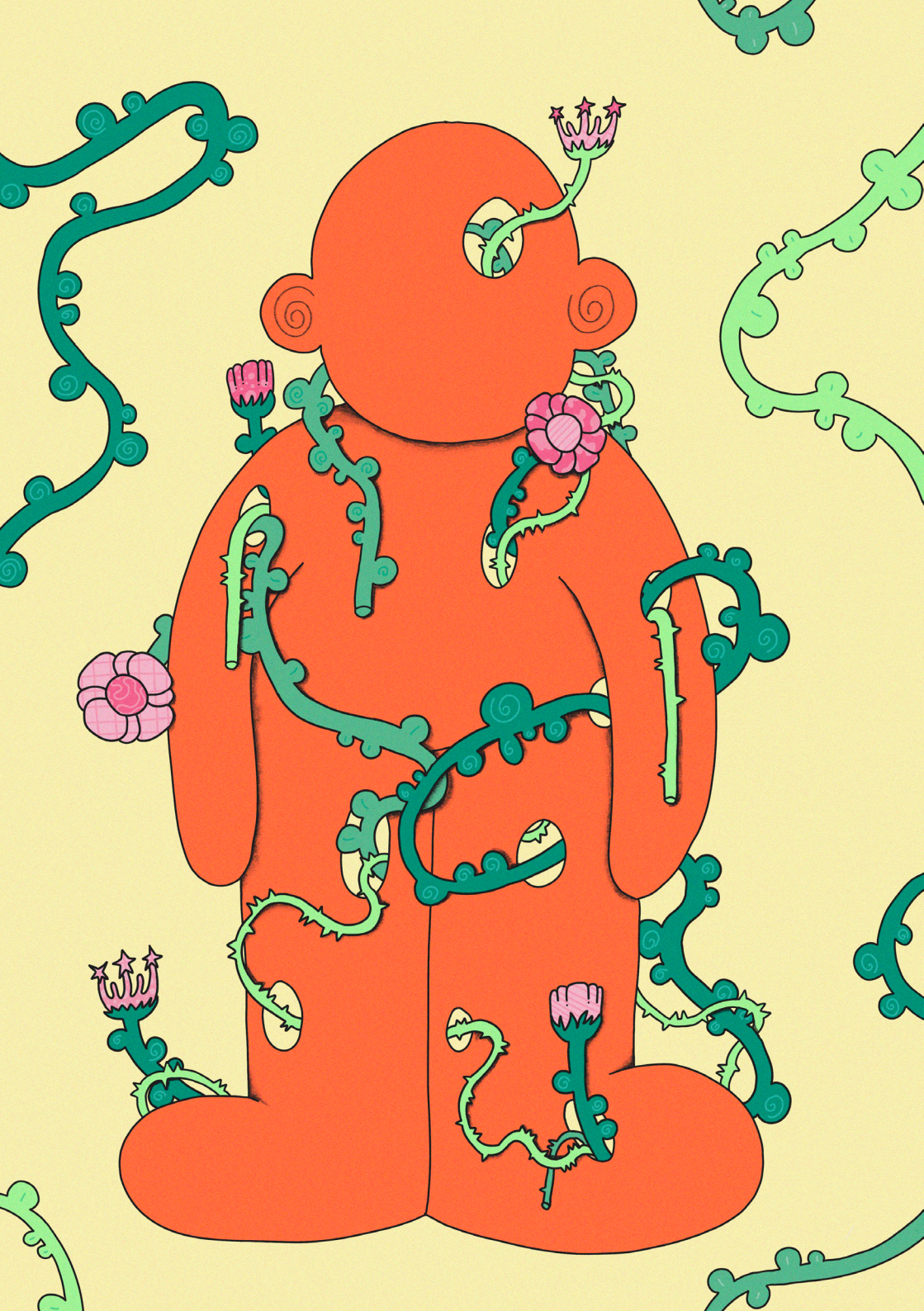

censuur, negatieve recensies en gebrek aan financiële middelen. Charms droeg bijvoorbeeld de verhalen die hij niet mocht publiceren op voor zijn vrienden om ze te vermaken en vermoedelijk ook om zijn ideeën uit te testen. De kunst die zij maakten was onderdeel van hun groeps cultuur en het Oberioe-manifest hebben ze ook gezamenlijk geschreven. Ik denk dat het bij het vormen van een nieuwe kunstvisie loont om met meerdere mensen samen te werken. Als je als groep werkt, kun je leren van elkaars experimenten en tot meer inzichten komen dan als je alleen te werk zou gaan. Het is denk ik van toegevoegde waarde om vernieuwende ideeën uit te werken met andere kunstenaars die even enthousiast bezig zijn met het ontwikkelen van de visie en stijl. Het samenwerken kan ook een gezonde vorm van competitie creëren waarbij iedereen gestimuleerd wordt om steeds beter te presteren. Het uitvoeren van baanbrekend onderzoek en het vormen van nieuwe politieke bewegingen wordt ook zelden volledig zelfstandig gedaan. Het samenwerken in de kunst loont volgens mij evenveel als in alle andere sectoren. Natuurlijk zouden sommige artiesten zich juist gelimiteerd kunnen voelen door een manifest, maar soms je eigen regels breken is in de praktijk ook geen taboe. Dogma 95 bijvoorbeeld deed dat in bijna elke film.

De beweging als bubbelprikker

Vernieuwende kunst heeft tijd nodig om de aandacht en waardering te krijgen van een breed publiek. Mijn vermoeden is dat wanneer meerdere kunstenaars een visie delen, hun visie sneller opvalt en meer aandacht krijgt. Doordat Oberioeten een groep waren, konden ze ook de toneelvoorstellingen en literaire avonden op eigen houtje organiseren en daarmee meteen een

IK VOEL ME VERROT

De decompositie van emoties

In het artikel 'When emotions rot, they compost and transform into something new' legt schrijver Kelsey Day uit hoe emoties als verdriet of rouw kunnen worden begrepen als iets concreets. Hen doet dit aan de hand van het biologische rottingsproces. Dit idee kan troost bieden. Maar hoe kunnen emoties überhaupt rotten? En wat kunnen we leren van dit natuurlijke proces?

Tekst door Laura Slee, beeld door Susanne de Visser

In het gedachte-experiment maakt Kelsey emoties tastbaar door ze te vergelijken met het rottingsproces. Tijdens dit proces worden dode organismen, of onderdelen daarvan, afgebroken tot kleinere, simpele, (an)organische materialen. Deze materialen vormen de bouwstenen voor ander leven. Het rottingsproces laat zien hoe organismen in hun aftakeling niet zomaar verdwijnen, maar juist van vorm veranderen en zodoende de basis vormen voor iets nieuws. Ook voor gevoelens geldt dat ze niet zomaar verdwijnen, maar deel uitmaken van ons dagelijkse leven. Na langzaam te zijn afgebroken, blijven gevoelens in een andere vorm aanwezig. Net als de levenscyclus, waar 'voor' of 'na' niet definitief zijn. De planten groeien door, zoals je ook tijdens een rouwproces doorgaat, alleen dan zonder dat er een duidelijk moment komt dat je iemand niet

meer mist. Het gevoel, dat als richtingloos kan worden ervaren, bestaat soms, komt weer terug en ebt ook weer weg.

Zo zal een pijnlijk gevoel niet voor altijd blijven. Bij decompositie is er een grondstof die overblijft en 'onaf' is. De grondstof heeft ook nog geen richting of nieuw leven gevonden. Net als gevoelens. Het rot verandert in meerdere organismen, maar jij ook. Je bent nog steeds wie je was, maar ook wie je bent na de ervaring. Ik ben nog steeds ik, maar ik ben verdrietig. Jij als persoon herbergt gewoon meerdere gevoelens en de gedachten die gepaard gaan bij iemands overlijden of een gebroken hart. Het is geruststellend om te denken dat verdriet of rouw een gevoel is dat nog niet af is. *'No feeling is final.'* De liefde die ik heb gevoeld zal nog wel blijven bestaan, alleen een andere uiting krijgen.

verliefd

‘Ik voel me als nieuw’, fluister je in mijn oor. Ik draai me om en moet zachtjes glimlachen omdat je zoiets intiems met me deelt. ‘Ik voel me als nieuw.’ Heb je je oude zelf achtergelaten? Had je een oude zelf? Misschien ben ik het wel die je zo doet voelen, denk ik stiekem. Ik weet het niet, maar durf je haast niet aan te kijken terwijl je daar ligt. Je haar is donker. Ik weet dat je wimpers ook donker zijn en je ogen blauw. Ik weet hoe het voelt als ik mijn ogen dicht doe en jij me kust. Ik weet dat ik moet lachen om zo’n klein gevoel.

De vernieuwing die Kelsey in het artikel schetst, is niet per se die van een compleet nieuwe ervaring, een nieuw gevoel, of een nieuwe jij. Juist omdat die vernieuwing mogelijk wordt gemaakt door de oorspronkelijke ervaring. Het wordt gecomposeerd: het verdriet brokkelt af in kleine stukken en andere onderdelen en leeft uiteindelijk in de omgeving voort. Dat geldt voor compost zoals micro-organismen, bestaande uit dode blaadjes, aarde en ander organisch materiaal, maar ook voor jezelf als het verdriet of de ervaringen die je deelt met anderen. Een herinnering aan iemand kan deel uitmaken van jouw idee van of visie op de toekomst.

In het artikel beschrijft Kelsey emoties als iets tastbaars en plaatst ze in een ecologisch proces dat kan worden beschreven en in kaart gebracht. Verdriet, en zeker rouw, kan moeilijk zijn, omdat je het niet altijd snapt of een plek kan geven. Soms ben je boos, verdrietig of gefrustreerd en soms bestaan deze emoties ook nog eens allemaal naast elkaar. Kelsey lukt het juist deze universele, complexe gevoelens op een simpele manier uit te leggen. ▲

In dit artikel wordt verwezen naar het online artikel van Kelsey Day, gepubliceerd op 24 juli 2023, voor het digitale tijdschrift Psyche.

something old, something new

Tekst door Teuntje Ott, beeld door Winonah van den Bosch

de blauwe deur van notting hill hangt als een magneet
aan de koelkast,
een beetje zoals ik aan je lippen hing toen je me vroeg
en hoe ik niet kon geloven dat je verder wilde met iemand zo gebroken.
zou je ons kunnen restaureren
als een schilderij dat nog niet klaar is voor de schroot?
wat maakt dat we elkaar
niet
verliezen
konden,
verslinden konden?
voor een ander klaarstonden, verstonen zonder
te verzinnen?
nu we hier staan temidden van roerloos bewegen,
wat houdt ons tegen
elkaar wederom lief te hebben?
breek ons open,
ik klink als porselein in een zee van verlegenheid,
wat nu als we samen lijmen?
onze wonden likken in vormen
van kintsugi?

de blauwe deur van notting hill hangt als een magneet
aan de koelkast,
een beetje zoals ik aan je lippen hing toen je me vroeg.
ik dacht aan hoe hugh grant daar stond

met zijn mond vol tanden,
niet meer wetende hoe te spreken na een liefdesverklaring als deze,
de rollen nu omgedraaid
en ik
als aan de grond genageld.
we staan er nog steeds en toch,
ik voel me leeg.
zie je ons louter als een verouderde versie van wie we konden zijn?
zie ik ons oud worden op een bankje aan het water?
ik weet, je verbloemt de waarheid
nogal graag.
en stelt me vragen waar ik geen antwoord op wil geven;
is een boek op z'n mooist wanneer het wordt gelezen of wanneer het wordt
geschreven?
ik weet het niet
meer
maar ik ken je steeds minder goed.

de blauwe deur van notting hill hangt als een magneet
aan de koelkast,
een beetje zoals ik aan je lippen hing toen je me vroeg.
de metaforen raken op, ze liggen
overhoop en de stilte
zit klem
tussen onafgebroken muren.
ja,
ik wil
ons
opnieuw.

OVERNIEUW OF OPNIEUW?

Tekst door Phoebe Meekel, beeld door Lesine Möricke

Vaak word ik verbeterd door mijn vader wanneer ik aan het praten ben. Ik mag geen 'uitprinten' zeggen, want het is 'uitdraaien' of 'printen' en oh wee oh wee als ik 'overnieuw' in plaats van 'opnieuw' of 'overdoen' zeg. Toch heeft de contaminatie 'overnieuw' een plaats weten te bemachtigen in de Dikke van Dale. Is het terecht dat papa mijn Nederlands verbetert?

De taal verandert constant en dit gebeurt met name door de fouten die wij maken tijdens het schrijven en spreken. Deze fouten worden overgenomen door anderen en uiteindelijk worden ze opgenomen in de taal. En misschien wekken deze fouten wel een irritatie bij mij op, maar toch ben ik van mening dat dit niet een irritatie is. Wanneer iemand 'overnieuw' of 'uitprinten' zegt, snap ik namelijk wat diegene bedoelt. Iemand begrijpen is toch wel de belangrijkste functie van taal, denk ik. Je zou het niet geloven, maar zelfs wanneer iemand 'beter als' in plaats van 'beter dan' zegt, volg ik het gesprek nog!

Een boek waardoor de verandering van taal overduidelijk merkbaar is, is het boek Van den vos Reynaerde van Willem die Madocke maecte (ca. uitgegeven tussen 1257 en 1271). Ik vind dit niet prettig lezen en ik begrijp ook vele stukken niet. Dit

komt puur doordat het Middelnederlands ver afstaat van het Nederlands dat wij heden ten dage spreken. Stel je voor dat die Madocke door een tijdmachine ineens belandt in de tijd dat papa nog tiener was (zo'n 45 jaar terug) en meedoet aan het vak Nederlands. Madocke zou zich een hoejje schrikken van het Nederlands dat toen gebruikt werd en papa dus als correct acht. Ik denk dat de mening over taal een sterk verband heeft met de tijd waarin iemand is opgegroeid.

Dat de taal verandert, is volgens papa niet slecht, maar naar zijn mening gaat deze verandering nu sneller dan voorheen. Hij verbaast zich erover dat de jongeren aan wie hij les geeft niet eens weten wat een 'ratjetoe' is. Papa vindt dat het Nederlands een mooie taal is en hij vindt het zonde dat deze verwaarloosd wordt. Onder andere door de vervanging van Nederlandse woorden door Engelse. Zelf maakt hij zich er ook schuldig aan: "Ik gebruikte laatst het woord 'feedback'. Nee, het is gewoon 'terugkoppeling'!"

Maar waar ligt de grens? Hoewel er woorden worden toegevoegd aan ons vocabulaire zoals 'slay' of 'no cap' door sociale media als TikTok, verliezen we er ook veel. Dit komt niet alleen door de vervanging van Nederlandse woorden door Engelse. De woordenschat van jongeren in Nederland gaat namelijk achteruit en dit zie ik wél als een zorgelijke ontwikkeling. Zo blijkt uit de internationale PISA-studie (Programma for International Student Assessment) naar leerprestaties dat het percentage leerlingen dat het risico loopt om laaggeletterd te worden tussen 2015 en 2018 opgelopen is van 18 naar 24 procent. Deze verandering

komt onder andere door sociale media die ons leren om korte teksten te lezen, maar ons niet leren om een tekst 'diep' (het geconcentreerd lezen van langere teksten) te lezen. Dit is een probleem, aangezien de jeugd hierdoor minder functioneert op school, maar óók in de samenleving. Zo heeft Hannah Mulder onderzoek gedaan naar de rol van taal bij het begrijpen van anderen. Hieruit komt voort dat het inlevingsvermogen niet alleen een rol speelt bij de ontwikkeling van taal, maar taal ook een rol in de ontwikkeling van inlevingsvermogen heeft. Het leren van een taal is niet alleen belangrijk voor een kind om zichzelf uit te drukken, ook zijn sociale ontwikkeling is erbij gebaat! Dus heeft de achteruitgang van onze woordenschat grote implicaties voor de manier hoe wij met elkaar omgaan? Ik heb helaas geen tijdmachine zoals die Madocke, dus een zeker antwoord op deze vraag heb ik niet. Toch denk ik dat er nu nog meer reden is om onze taalverarming tegen te gaan.

Dus is het terecht dat papa mij verbetert? Of dat is weet ik niet, maar ik waardeer het soms wel. Je wordt immers afgerekend bij het vak Nederlands wanneer je 'beter als' in plaats van 'beter dan' zegt bij een vergrotende trap. En wees nou even eerlijk, het klinkt ook gewoon heel naar, toch? Hoe dan ook is de verandering van taal iets wat 'out of our hands' ligt (of moet ik zeggen: buiten onze macht?). Veel meer dan accepteren kunnen we niet. Echter, dat de taalvaardigheid van jongeren achteruitgaat is niet een goede zaak en hier moet iets aan gedaan worden. Lezen moet weer een leuke bezigheid zijn! We willen elkaar immers wel begrijpen in de toekomst, toch? ▲

In gesprek met componist Joey Roukens: over vernieuwing en vernieuwend zijn

In 2019 deed ik mee aan het prestigieuze Davina van Wely Vioolconcours. Daarvoor moest ik het hedendaagse werk Riffs, geschreven door Joey Roukens, instuderen. Ik had de eer om van deze (levende!) componist een masterclass te krijgen over dit stuk. Zijn vernieuwende stijl en scherpe blik inspireerden me. Toen werd besloten dat deze editie van Babel zou gaan over vernieuwing, moest ik meteen aan deze les denken, dus greep ik de kans hem te interviewen.

Tekst door Dominique Seelen, beeld door Bob Foulidis

Hi Joey Roukens, bedankt dat je dit interview wil doen voor *Babel*! Om onze lezers een beetje kennis te laten maken met jou als persoon: met welke drie woorden zou je jezelf omschrijven?

In drie woorden maar! Natuurlijk 'componist', 'eclectisch' en dan toch ook maar 'heden-daags'. Het componist-zijn zat denk ik al van nature in mij. Het begon rond mijn zevende met de korte stukjes die ik componeerde tijdens mijn pianolessen. En dit moet je niet zien als iets bijzonders, hoor. Picasso zei immers al: 'Alle kinderen zijn kunstenaars, alleen de moeilijkheid is om er eentje te blijven.' Het componeren werd wel steeds serieuzer: ik deed mee aan concoursen en won diverse prijzen, en van het een kwam het ander.

Duidelijk! En welke rol speelt 'eclectisch' in jouw persoonlijkheid?

Als tiener luisterde ik al naar allerlei soorten muziek: van Mahler en Mozart tot pop-muziek als Radiohead en Blur. Ook speelde ik tot na mijn twintigste in verschillende bandjes. Hoewel ik mezelf wel als een klassieke componist zie, hebben deze verschillende stijlen en elementen die ik luisterde, mijn muzikale DNA gevormd. Dat hoor je terug in mijn muziek: muziek is namelijk een reflectie van wie je bent en de dingen die je gevormd hebben in het leven.

Interessant. We weten dus nu hoe ‘componist’ en ‘eclectisch’ betrekking op je hebben. Hoe zit dat met ‘hedendaags’?

Mijn muziek valt ten eerste onder hedendaagse klassieke muziek. Niet alleen omdat ik een componist ben, die leeft in deze tijd, maar ook omdat ik streef naar een klank van nu. Ik wil geen componist zijn die bijvoorbeeld klinkt als een onbekende tijdgenoot van Mozart. Ik wil dat mensen kunnen herkennen dat mijn composities in de moderne tijd geschreven zijn.

Is dit mixen van stijlen ook iets vernieuwends in de muziek, of is dit al eerder gedaan in de muziekgeschiedenis? En speelt deze techniek bij meer hedendaagse componisten een rol?

Het is belangrijk om te weten dat klassieke componisten al veel eerder bezig waren met het verwerken van populaire muziek, in de breedste zin van het woord. Denk bijvoorbeeld aan de Hongaarse volksliedjes die Bartok gebruikte. Pas na de Tweede Wereldoorlog gingen componisten op zoek naar een compleet nieuwe taal van de muziek. Populaire muziek werd een taboe, de composities werden steeds complexer, toegankelijker en gericht op één geheel nieuwe muziekstijl. Tegenwoordig zijn componisten weer meer gefocust op het verbinden van verschillende stijlen en elementen en proberen we juist niet af te drijven van het publiek.

Je geeft aan dat het mixen van stijlen jouw muzikale DNA vormt, maar tegelijkertijd stel je dat deze techniek zowel vroeger als nu ook door andere componisten wordt gebruikt. Hoe kunnen we jouw muziek onderscheiden van andere composities?

Het karakteristieke van mijn eigen muziek ligt in de manier waarop ik verbindingen leg tussen stijlen en patronen. Denk bijvoorbeeld aan de soort harmonieën die ik kies en de ritmes die ik gebruik. (Harmonieën zijn de akkoorden van de muziek die bepalen of een stuk bijvoorbeeld verdrietig of blij klinkt en ritme betreft de snelheid waarmee noten elkaar opvolgen. Je kan ze de muzikale bouwstenen van een compositie noemen. In verschillende stijlen worden verschillende (combinaties van) muzikale bouwstenen gebruikt - red.) Voor mij zit vernieuwing dus niet in de muzikale bouwstenen zelf, maar in de manier waarop ik ze gebruik.

Is dat ook de reden waarom steeds meer jongeren zich aangetrokken voelen tot jouw composities?

Ja, dat kan ik bevestigend beantwoorden. Op dit moment is klassieke muziek echt te veel in een ‘cultureel getto’ gestopt. Hiermee bedoel ik dat klassieke muziek door de vernieuwingsdrang na de oorlog steeds toegankelijker werd. Dat vind ik jammer. Klassieke muziek is complex, maar als componist hebben we wel een aandeel in de verstaanbaarheid van composities voor het publiek. Ik geloof namelijk dat de intellectuele inhoud van de componist in de compositie als doel heeft de emotionele lading coherent te maken.

Heb je bepaalde doelen in gedachten voor de composities die je maakt?

Het belangrijkste doel is voor mij dat ik mensen wil raken, hoe cliché dit ook mag klinken. Dit kan bijvoorbeeld ontroering zijn, maar ook een prikkeling of een gevoel van vreugde. Ik wil mensen raken in hun hart.

En dan een heel ander soort vraag: in de klassieke wereld wordt Beethoven beschouwd als ‘de god’ van de compositie. Jouw composities worden heel goed ontvangen en over de hele wereld uitgevoerd. Wat zou je zeggen tegen mensen die beweren dat jij de nieuwe Beethoven bent?

Nee, dat is écht onmogelijk. Ik zou het een hele eer vinden, maar ik zou al blij zijn als ik de pink van Beethoven zou kunnen evenaren. Beethoven is echt onbereikbaar. Ik ben Joey Roukens en het enige wat ik kan doen, is proberen de best mogelijke versie van Joey Roukens te zijn.

Als we kijken naar de toekomst, hoe ziet volgens jou de wereld van de klassieke muziek er over vijf jaar uit?

Dat vind ik lastig te zeggen, maar het is interessant dat er de afgelopen jaren zulke snelle veranderingen hebben plaatsgevonden. Denk aan bijvoorbeeld *social media*. Toch denk ik dat er inhoudelijk gezien weinig in de klassieke muziek zal veranderen in de komende vijf jaar. Je ziet het nu ook: er zijn her en der wel vernieuwende projecten, maar er is nog dezelfde soort programmering en opbouw. Ik kan me wel voorstellen dat de verpakking van klassieke muziek zal veranderen: cd's, ooit het ultieme medium voor klassieke muziek, verdwijnen steeds meer en streamingdiensten nemen nu al de leiding. Mijn best beluisterde muziek op Spotify is bijvoorbeeld een kort stukje geknipt uit een dubbelpianoconcert dat ik heb geschreven, dat nu te beluisteren is in *calming music*-lijsten!

En als we het persoonlijker maken: waar zie je jezelf over tien jaar?

Dat is ook een moeilijke vraag. Inhoudelijk gezien merk ik dat ik de afgelopen jaren steeds meer strakke muziek schrijf. Eerder schreef ik ook romantische stukken, maar de laatste jaren is de invloed van *minimal music* sterker geworden. Het zou kunnen dat ik steeds meer de kant van de *minimal music* op ga, maar ik zal wel altijd gebruik blijven maken van een mix van stijlen. Maar ik kan niks met zekerheid zeggen, misschien koop ik over tien jaar wel een B&B in Zuid-Afrika, haha! Het belangrijkste is dat ik nu componeer en dat ik daar gelukkig van word, en ik hoop daarmee nog lang mensen te kunnen raken.

Tot slot: voor de lezers die nog niet bekend zijn met jouw muziek, welke stukken zou je aanraden?

Dan denk ik dat ik twee stukken zou aanraden: *In Unison*, een dubbelpianoconcert geschreven voor de geniale pianobroers Jussen, en mijn *Symfonie No. 1*, die beide op YouTube en Spotify staan. Het zijn wel langere stukken, maar ze representeren echt mijn stijl op dit moment. Voor mensen met een korte spanningsboog is bijvoorbeeld *Chase* geschikt. Maar ik zou toch aanraden de lange stukken te luisteren! ▲

5D-PORNO: NU TE ZIEN IN HIET AMSTERDAMSE DISNEYLAND!

Terwijl er gediscussieerd wordt over de komst van een erotisch centrum in Amsterdam, blijft het dagelijks leven op de Wallen gewoon doorgaan. Grote hoeveelheden toeristen spenderen er hun vakantie en menige horeca-onderneming is hierop ingespeeld. Een heus pretpark vol amusement. De mogelijkheden zijn er eindeloos, ook op het gebied van porno, zo blijkt.

Tekst door Rinke van der Veen, beeld door Romy Veeken

Het straatbeeld van de Wallen wordt gekenmerkt door de stroom toeristen die vanuit verschillende uithoeken samenkomen om de unieke 'Amsterdamse ervaring' te beleven. In combinatie met de enorme hoeveelheid coffeeshops, Nutella-winkels en alcohol-verkooppunten, is dit voor mij reden genoeg om dit gebied liever zorgvuldig te mijden. Totdat een vriend mij even geleden vroeg of ik meekwam naar een Ierse pub op de Wallen. Ik zou niemand aanraden om op een zomeravond door de volgepakte straten van de Wallen te fietsen, maar met behulp van een goede fietsbel kwamen we uiteindelijk toch heelhuids aan. Op een

bioscoop, verwijst ik graag door naar de desbetreffende artikelen, maar mij lijkt de naam '5D-porno' wat aan de ervaring voorbij te gaan. Met de doorsnee Wallen-toerist als doelgroep, lijkt de film als doel te hebben om de kijker voornamelijk kennis te laten maken met de Wallen: een buurt vol mogelijkheden tot seks en weet, blijkbaar.

De 5D-pornobioscoop is een bijzondere poging tot vernieuw en vernieuwing in het toeristische aanbod op de Wallen, maar tegelijkertijd doet het toch ook erg als een symbool van de doorgeslagen commercie in het gebied aan. De 5D-pornobio-

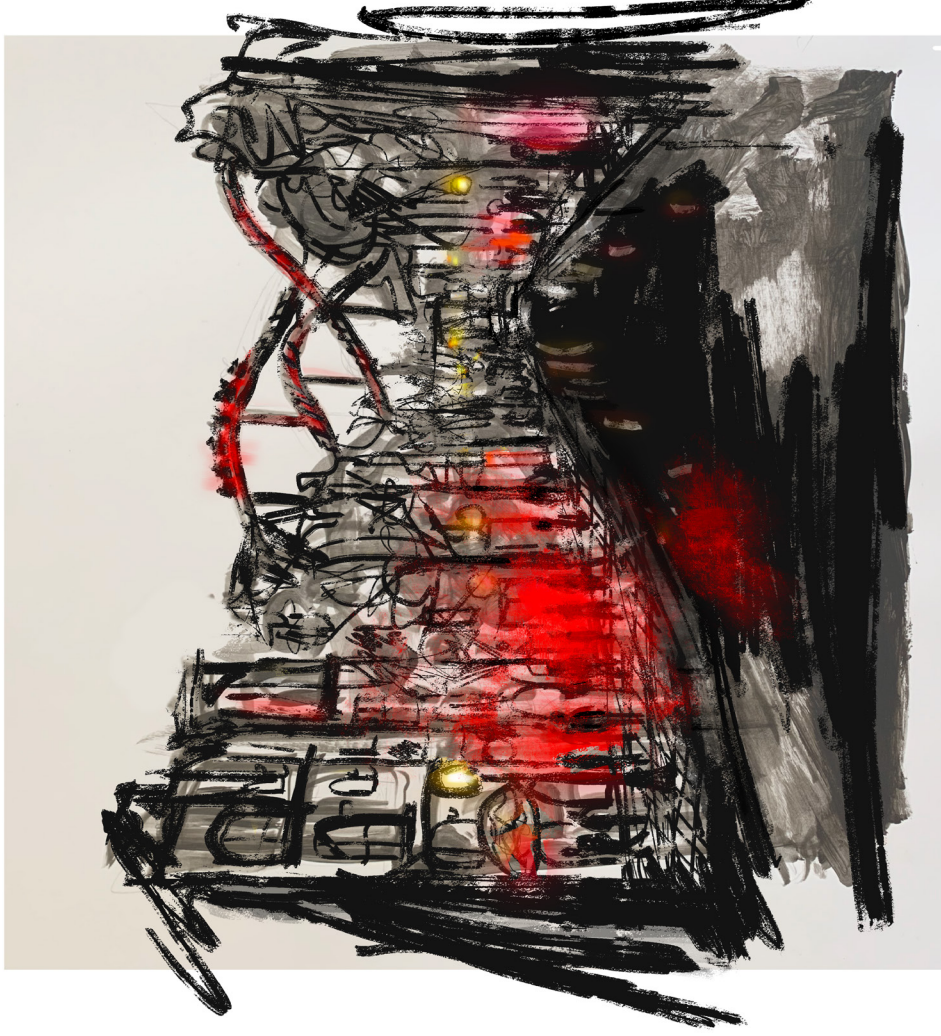
scop is namelijk niet de enige 'kernisattractie' op de Wallen en lijkt aansluiting te vinden bij de bredere Disneyficatie van de Wallen, waar vele ondernemers op unieke manieren hun slaatje uit proberen te slaan. Disneyficatie is een term die verwijst naar een iets, in dit geval een gebied, dat steeds meer gaat lijken op een pretpark. Een plek waar mensen een perfecte versie van een bepaalde werkelijkheid moeten ervaren. Op de Wallen is dit een gecreëerde realiteit waar prostitutie, drugs en alcohol op de voorgrond staan – en dat midden in het centrum van Amsterdam. Deze verandering gaat dan ook vaak ten koste van hetgeen niet tot deze werkelijkheid behoort. Maar hoe zijn we eigenlijk in deze werkelijkheid terechtgekomen?

Op de Wallen zijn 'standaard' seks- en pornobioscopen al langer een bekend fenomeen en dit maakt het ook een toepaselijke locatie voor een 5D-pornobioscoop. Hoewel ik normaal niet veel interesse heb in toeristische trekpleisters, wilde ik er nu toch graag achter komen wat deze attractie daadwerkelijk inhield. Uiteindelijk heb ik ervoor gekozen, mogelijk tot teleurstelling van de nieuwsgierige lezer, de bioscoop niet te bezoeken. En dat was misschien maar beter ook: zoveel heb ik namelijk niet gemist, als ik de artikelen mag geloven waarin over de ervaring van de bioscoop wordt geschreven. In een artikel van Spuiten en Slikken van april 2019 wordt de film als volgt omschreven: *'beelden van de Amsterdamse Wallen worden afgewisseld met snelle en vluchtige shots van seks. Je moet goed opletten, want als je even met je ogen knippert, door het water wat in je gezicht spuit, is de seks alweer voorbij.'* De conclusie van het artikel luidt: *'Het is minder porno en meer een kernisattractie.'* Een ander artikel van NPO3 van september 2022 laat weten: *'De film belichaamt wat de typische Wallen-toerist denkt dat Amsterdam is.'* Voor degenen die meer uitleg en informatie willen over de

scoop is namelijk niet de enige 'kernisattractie' op de Wallen en lijkt aansluiting te vinden bij de bredere Disneyficatie van de Wallen, waar vele ondernemers op unieke manieren hun slaatje uit proberen te slaan. Disneyficatie is een term die verwijst naar een iets, in dit geval een gebied, dat steeds meer gaat lijken op een pretpark. Een plek waar mensen een perfecte versie van een bepaalde werkelijkheid moeten ervaren. Op de Wallen is dit een gecreëerde realiteit waar prostitutie, drugs en alcohol op de voorgrond staan – en dat midden in het centrum van Amsterdam. Deze verandering gaat dan ook vaak ten koste van hetgeen niet tot deze werkelijkheid behoort. Maar hoe zijn we eigenlijk in deze werkelijkheid terechtgekomen?

Als onderdeel van het oudste gedeelte van Amsterdam, heeft de Wallen een lange geschiedenis die terug te herleiden is naar de dertiende eeuw. Tot ongeveer de helft van de zestiende eeuw wordt het gebied gekenmerkt door zijn kloosters. Hierna komt de Wallen alsmat in het teken te staan van de aanwezige prostitutie. Doordat de Wallen een havengebied was, kwamen er in het begin vooral de havenarbeiders op af, maar naarmate prostitutie gedurende de negentiende en twintigste eeuw in andere delen van Nederland verboden werd, werd het publiek dat naar de Wallen trok steeds uiteenloper. Doordat steeds meer mensen op het gebied afkwamen, konden ook steeds meer coffeeshops, café's en andere ondernemingen, die bij het publiek aansloten, zich hier vestigen. Net als bij een symbiotische relatie, waarbij twee levensvormen van elkaar aanwezigheid profiteren, konden de ondernemingen goed overleven dankzij de aanhoudende stroom bezoekers, die inmiddels ook bestond uit vele toeristen,

en zorgden die ondernemingen er op hun beurt weer voor dat de bezoekers uiteindelijk tevreden naar huis vertrokken. Een zelfvoorzienende relatie die zich zo alsmatuur heeft kunnen uitbreiden door prikkels om mensen van buitenaf naar Amsterdam te laten komen, zoals de goedkope vliegtickets.

Deze korte geschiedenis maakt duidelijk dat sekswerk al lange tijd aanwezig is op de Wallen en tot op zekere hoogte van invloed is geweest op zijn huidige staat. Tegenwoordig is dit belang alleen steeds moeilijker terug te vinden in de aantrekkingskracht van het toerisme op de Wallen. De gemeente deed onderzoek naar wat de hoofdreken van toeristen op de Wallen was om naar Amsterdam te komen. Hieruit bleek dat nog maar een gering deel daadwerkelijk voor de raamprostitutie komt. Het overgrote deel benoemt coffeeshops, fietsen of het stadsbeeld als hoofdrekenen om Amsterdam te bezoeken. Als ik het over doorgeslagen commercie op de Wallen heb, doel ik dan ook voornamelijk op de wereld die hieromheen is gevormd, zoals de 5D-pornobioscoop, en niet het sekswerk. Aangezien het gebied (weet ik uit ervaring) nog te ontlopen is, waarschuw ik hier niet voor de aanwezigheid van dit pretpark, maar wijs ik alleen op zijn uitbreiding en de mogelijke gevolgen die Disneyficatie kan hebben.

Het zogenoemde 'monsterverbond', bestaande uit verschillende groepen die zich tegen de komst van een erotisch centrum scharen, lijkt ook te suggereren dat de Wallen inmiddels een soort pretpark is geworden. Tijdens het overhandigen van een petitie met 22.000 handtekeningen tegen de komst van het

erotisch centrum, luidde hun advies om de Wallen te verbeteren als volgt: 'het gebied kan daarvoor het beste benaderd worden alsof het een groot festival is, door effectief crowdmanagement toe te passen.' Crowdmanagement is nu nog niet aan de orde, maar na een lange tijd waarin het steeds makkelijker werd voor toeristen om naar de Wallen te komen, zijn er tegenwoordig steeds meer maatregelen die hun komst beperken of in ieder geval de ervaring proberen aan te passen. Denk bijvoorbeeld aan de duurdere vliegtickets, maar ook het blowverbod en de vroegere sluitingstijden die gelden op de Wallen.

Het is nog onduidelijk wat deze maatregelen teweeg zullen brengen, maar het feestje in het centrum van Amsterdam blijft voorlopig voortduren. Een feestje waar steeds meer Amsterdammers zich aan onttrekken en waar klaarblijkelijk minder interesse in is dan in de raamprostitutie. Mogelijk is het dan ook niet de oplossing om een nieuw erotisch centrum op te zetten in de hoop dat dit de Wallen zal veranderen, maar om meer te concentreren op alles wat zich eromheen is gaan nestelen. Daar wordt namelijk het grootste feest gevierd, en niet meer achter de ramen met rode lampjes. ▲

DE *EMILE* VAN JEAN-JACQUES ROUSSEAU

Het boek dat opvoeding voor altijd heeft veranderd

‘Alles is goed zoals het uit handen van de Schepper komt, alles raakt verdorven in handen van de mens.’ Zo begint Rousseau zijn beroemde Emile, de roman die de opvoedkunde heeft geïntroduceerd. Vandaag de dag is het (in het Westen) normaal om kinderen te behandelen als kinderen; in de tijd van Rousseau werden kinderen behandeld als volwassenen. Hoe heeft Rousseau zo’n verandering teweeggebracht?

Tekst door Elena Cornelisse, beeld door Saoirse Stack

Rousseau en zijn tijd

Jean-Jacques Rousseau (1712-1778) was de zoon van een horlogemaker. Zijn moeder overleed bij zijn geboorte, waardoor zijn vader noodgedwongen naar een arme buurt moest verhuizen. Om de herinnering aan zijn zoons moeder levende te houden, las hij aan Rousseau de lievelingsromans van zijn overleden moeder voor. Dit intieme gebaar laat zien dat Rousseaus vader hem waarschijnlijk wel als kind zag en hem ook zo behandelde. Dit was erg uitzonderlijk, aangezien toentertijd het sterke geloof heerste dat kinderen, net als volwassenen, inherent vol van zonde waren en op geen enkele manier verschilden van volwassenen, afgezien van lengte en bepaalde biologische functies. Deze gelijkstelling van volwassenen aan kinderen was terug te zien in het feit dat voor een groot deel van de industriële revolutie ook kinderen in fabrieken moesten werken. In Nederland bleef dit voortleven tot het Kinderwetje van Van Houten in 1874, dat kinderarbeid door kinderen jonger dan 12 jaar verbood (112 jaar na de publicatie van *Emile*).

Wie is Emile?

Als oerfilosoof werkt Rousseau in zijn roman met een gedachte-experiment, een soort fictief testpersoon om zijn eigen theorie gelijk toe te kunnen passen. In zijn boek *Émile*, ou *De l'éducation* (1762) of in het Nederlands *Emile, of Over de opvoeding* is Emile het kind waarmee Rousseau probeert te bewijzen hoe goed zijn opvoedingstheorie wel niet is. Door de roman heen zie je Emile in alle menselijke levensstadia doorlopen: kindsheid, puberteit en volwassenheid. Voor al deze stadia stelt Rousseau een verschillende aanpak voor. Maar, voordat Rousseau aan zijn fictieve opvoedingsproject begint, kiest hij een kind dat hem ‘het beste zal bevallen’. Rousseau maakt in zijn roman duidelijk dat Emile specifiek een witte, Franse jongeman is. Hij stelt dat hij niet weet hoe er om

moet worden gegaan met ‘donkere mannen’. Vrouwen dienen al helemaal een andere opvoeding te krijgen, omdat zij een heel andere rol toebedeeld krijgen, namelijk die van huisvrouw. Over deze opvoeding heeft hij ook niet veel te zeggen, omdat een goede huisvrouw een voorbeeld moet nemen aan haar moeder.

Maar Rousseau stelt duidelijk dat hijzelf nooit zijn eigen opvoeddidactiek gaat implementeren; hij stelt geen goede ouder te kunnen zijn van een kind. Hier heeft hij ook geen woord van gelogen: al zijn vijf kinderen heeft hij aan een weeshuis afgestaan.

Gezien dit feit rijst de vraag: moeten we hem wel geloven als het aankomt op zijn pedagogische kennis? Om dit te kunnen beantwoorden, zal ik ingaan op de algemene denkbbeelden die Rousseau heeft over een ‘goede’ opvoeding.

Emile en zijn formatieve jaren

‘De stad is het riool van het mensenras’, aldus Rousseau. Het wordt al snel duidelijk dat het platteland de ideale plek is om een kind op te voeden. Hier wordt het kind immers niet ‘verdorven’ door de sociale normen en structuren van de maatschappij. Het kind dient namelijk eerst zelf een voorstelling van de werkelijkheid te hebben, voordat het sociale normen en opvattingen van anderen leert kennen. De grondslag van dit denken ligt in het feit dat Rousseau de natuur als inherent goed ziet, en de maatschappij als inherent slecht. Rousseau stelt dat de mens goed geboren wordt en slecht wordt gemaakt door de maatschappij en haar structuren. Nu moet gezegd worden dat dit erg typisch romantisch denken is. De Romantiek als kunststroming en historische periode kan namelijk onder andere worden gekenmerkt door een positieve kijk op de mens, door verheerlijking van de natuur en de opvatting dat lijden een positieve invloed kan uitoefenen op iemands karakter. Op dat laatste zal ik later terugkomen. Men kan zich afvragen of verheerlijking van de natuur niet gedateerd is. Vandaag de dag kenmerkt de moderne mens zich enerzijds door het wezenlijk geïntegreerd zijn in de samenleving, maar aan de andere kant is er een tendens te zien onder jongeren die weer in of nabij de natuur willen wonen, geïnspireerd door de *slow living*-trend.

Daarna stelt Rousseau vast dat Emile niet alleen van zijn vader leert. Elk mens heeft drie leermeesters: de natuur, de mens en de noodzakelijkheid. Rousseau is een fervent tegenstander van het kind slechts opzadelen met informatie over de werkelijkheid. Rousseaus manier van opvoeden bestaat erin om het kind te confronteren met de natuur en de natuur zo als het ware de leermeester te laten zijn van het kind. Het kind moet niet uit de woorden van de pedagoog/opvoeder/ouder leren hoe je bijvoorbeeld een kompas moet gebruiken, maar moet begrijpen hoe een kompas werkt door te ontdekken hoe navigeren werkt in de natuur, zonder hulpmiddelen.

Ook stelt Rousseau dat kinderen nooit geslagen mogen worden, ze zijn zich immers van geen kwaad bewust. Hij stelt dat egocentrisme kind-eigen is. Ze kunnen niet begrijpen dat ze zich zo gedragen, omdat hun leeftijd hen ertoe beweegt zich zo egocentrisch op te stellen. Pas wanneer kinderen wat ouder worden en zich ervan bewust worden dat anderen ook gevoelens hebben, beginnen ze een gevoel van sympathie en empathie tegenover anderen te ontwikkelen. Volgens Rousseau zou je kinderen daarom nooit mogen straffen als ze zich zelfzuchtig gedragen. Ze kunnen niet anders, dat is nou eenmaal de aard van kleine kinderen en de aard van elk onvolgroeid mens.

Wat gebeurt er als Emile ziek wordt?

Na te hebben uitgeweid over de basis van een goede opvoeding, gaat Rousseau over naar wat gedaan moet worden als de opvoeding tijdelijk gehinderd wordt door ziekte. Wat moet de vader doen als Emile ziek wordt? Roep vooral geen dokter. Net zoals een dier geneest wanneer het een gebroken pootje heeft, zal ook een kind vanzelf genezen. Sterker nog, ziek zijn en lijden kunnen hem juist sterker maken. Alleen als het kind op sterven ligt, mag er een dokter bijgehaald worden, aangezien een dokter in dat geval niet veel kwaads meer kan aanrichten. De notie van lijden als iets positiefs, iets wat karakter schept, is ook iets typisch romantisch.

Wat voor werk moet Emile hebben?

Volgens Rousseau is ambachtsman het beste beroep dat Emile kan hebben. Rousseau illustreert waarom dat zo is door een voorbeeld ter hand te nemen van een beroep dat wel afhankelijk is van sociale normen en waarden, namelijk koning zijn.

Een koning is immers afhankelijk van wat de maatschappij hem voor status oplegt, maar een praktiserend ambachtsman zal altijd losstaan van de veranderlijkheid van maatschappelijke normen en waarden. Dit type denken over maatschappelijke structuren als geconstrueerd, is van zeer grote invloed geweest op denkers zoals Friedrich Nietzsche en Georg Wilhelm Friedrich Hegel. Ook zien we de notie van onafhankelijkheid op de werkvloer terug.

Emile en zijn seksuele ontwikkeling

In de 21^e eeuw is het steeds vanzelfsprekender dat seksuele voorlichting een geïntegreerd onderdeel is van de opvoeding van een kind. Rousseau zou het hier niet mee eens zijn, want volgens hem moet een tiener zo ver mogelijk weg worden gehouden van welke seksuele gedachten dan ook. Emile moet dus zeker geen seksuele voorlichting krijgen als hij tiener is. Dit mag wel als hij nog niet in de puberteit zit of als hij al een volwassen man is geworden (wat voor Rousseau 16 jaar of ouder is). Als een puber bijvoorbeeld vraagt waar baby's vandaan komen, kan je hem volgens Rousseau beter vertellen dat kinderen geboren worden wanneer een vrouw plast dan dat je hem confronteert met enige 'perverse' gedachten. Seksuele gedachten zag Rousseau dus als iets slechts omdat het onnatuurlijk is, wat ik persoonlijk een tegenstrijdige notie vind, gezien zijn visie op de goedheid van de natuur en de natuurlijke staat van de mens. Een mogelijke verklaring voor Rousseaus opvattingen is te vinden in het boek *We zijn nog nooit zo*

Als een puber bijvoorbeeld vraagt waar baby's vandaan komen, kan je hem volgens Rousseau beter vertellen dat kinderen geboren worden wanneer een vrouw plast dan dat je hem confronteert met enige 'perverse' gedachten.

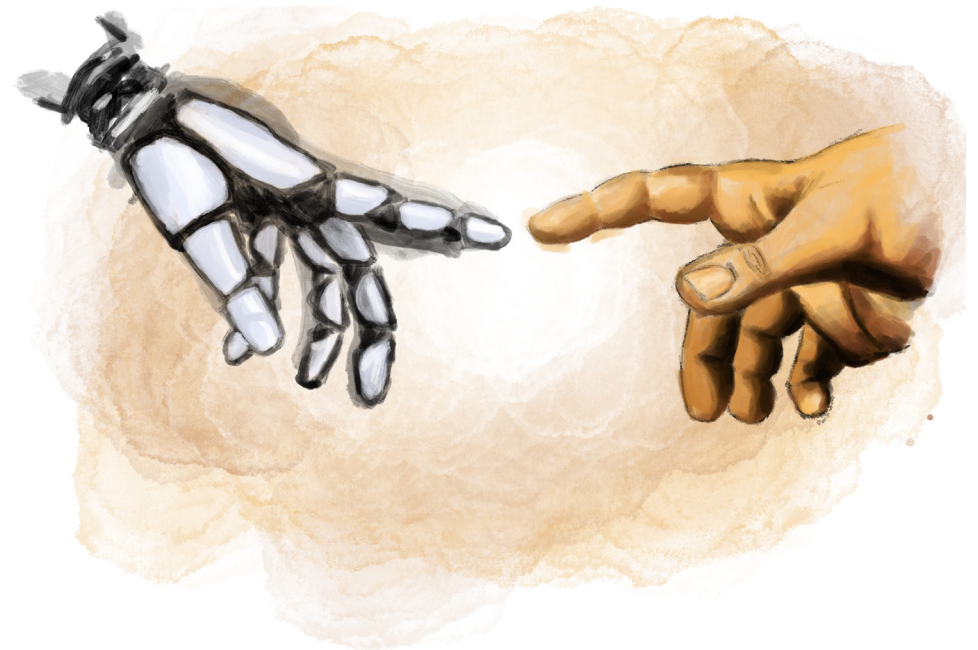
romantisch geweest van Hans Kennepohl. Hierin legt hij uit dat het in Rousseaus tijd gebruikelijk was voor kinderen om op dezelfde kamer te slapen als hun ouders, die ongegeneerd alle kleuren van hun intieme leven lieten zien. Enigszins begrijpelijk dat Rousseau zich hier fel tegen afzette.

Een revolutionaire schrijver?

Wellicht heb je dit allemaal gelezen en vraag je je af: wat maakt deze denkbeelden vernieuwend?

Het belangrijkste dat we moeten onthouden, is dat kinderen pas na de publicatie van Rousseau's *Emile* daadwerkelijk als kinderen gezien begonnen te worden die een andere behandeling nodig hebben dan een volwassene. Na dit boek ontstond er onder andere kinderliteratuur en volgens sommige hoogleraren zijn noties en karaktereigenschappen van Emile terug te vinden in Rudyard Kiplings *The Jungle Book*, iets wat wij tot op de dag van vandaag aan kinderen laten lezen of zien. Zo heeft een romantisch schrijver, in tegenstelling tot wat je associeert met de Romantiek, dus ontzettend veel vooruitgang teweeggebracht. ▲

ELON MUSK IS
OVERAL, ZELFS
IN JE HERSENEN!

Tekst door Phoebe Meekel, beeld door Alicia Koch

Technologie raakt steeds meer vermengd met het menselijk lichaam om ons leven te verbeteren. Nu heeft Neuralink, het neurotechnologische bedrijf van Elon Musk, van de FDA (Food and Drug Administration) toestemming gekregen om hersenimplantaten te testen op mensen. Wat zijn deze hersenimplantaten en wat meent Elon Musk er mee te willen doen?

Een chip in je brein

Neuralink is een Amerikaans neurotechnologisch bedrijf van Elon Musk dat BCI's (brain computer interfaces) ontwikkelt. Deze BCI is een direct communicatiepad tussen elektrische signalen in de hersenen en een extern apparaat. Zo wil Musk dat men door slechts te denken, zijn of haar telefoon kan besturen van een afstand. Deze chip wordt ingebracht door een chirurgische robot met een naald die nóg dunner is dan een menselijke haar.

Deze technologie is echter niet nieuw; de medische wereld is hier al langere tijd mee bekend. BCI's worden onder andere gebruikt om mensen met een verlamd of gehandicapt lichaamsdeel, de mogelijkheid te bieden deze met een chip in hun hersenen weer te kunnen besturen. Zo is het een Zwitsers team gelukt om een man met een dwarslaesie weer te helpen met lopen.

Neuralink heeft deze BCI al op dieren getest. Zo is een video te zien waarin een aap door middel van zijn hersenen een bal bestuurt op een scherm. Deze experimenten waren echter geen pretje voor de dieren in kwestie; ze werden slecht behandeld en gingen soms ook dood. Ondanks dit, vindt Elon Musk dat het tijd is om deze BCI's ook te testen op mensen.

Hoe met Neuralink's BCI om te gaan?

Musk wil dat men de telefoon of computer kan besturen op afstand, maar heeft ook grotere plannen in petto: uiteindelijk wil hij dat, door middel van Neuralinks chip, dove mensen weer kunnen horen en blinde mensen weer kunnen zien.

Moeten we wel willen dat de BCI niet alleen in de medische wereld gebruikt wordt, maar ook zijn plek vindt op de vrije markt? In het kader van dit artikel nam ik contact op met Prof. Dr. Pim Haselager, die zich al langere tijd bezig houdt met filosofie, psychologie en kunstmatige intelligentie. Daarbij onderzoekt hij de maatschappelijke implicaties van het inzetten van neurowetenschap.

Volgens Haselager gaat men in klinische instellingen en op universiteiten volgens de regels en zo netjes en veilig mogelijk te werk. Winstoogmerk speelt daar namelijk geen rol. Op het moment dat deze BCI's naar bedrijven gaan, ontstaat er marktwerking. Er is dan concurrentie en men wil als eerste met een bepaald product op de markt komen. Een mogelijk gevolg is dat er minder zorgvuldig of veilig gewerkt wordt bij de operaties. 'Ik vind dat we nu nog meer dan voorheen moeten nadenken over wat de mogelijke nadelen en voordelen van neurotechnologie zijn', aldus Haselager. De vraag is nu of de BCI van Neuralink er is om mensen te helpen genezen, of dat het ook beschikbaar wordt voor mensen die zichzelf slechts op bepaalde gebieden willen

**Er is, zo zegt
Haselager,
dan ook een
verschil
tussen 'repair'
en 'improvement'.**

verbeteren. Er is, zo zegt Haselager, dan ook een verschil tussen 'repair' en 'improvement'. Haselager vindt het prachtig dat mensen die bepaalde zintuigen hebben verloren, tot op zekere hoogte geholpen kunnen worden door middel van technologie. Maar zit de wereld te wachten op een chip waardoor men makkelijker en sneller kan gamen? Of die militairen de mogelijkheid geeft om infrarood te zien? Er vindt vandaag de dag dan ook een discussie plaats over de vraag waarom men investeert in technologische ontwikkelingen voor mensen die gezond zijn, terwijl er nog veel ongezonde mensen zijn die niet geholpen worden. Zelf zou Haselager alleen een BCI van Neuralink in zijn hersenen plaatsen wanneer dit is om een handicap of verlamming te verhelpen: 'dat is toch geweldig?' Hij juicht het dan ook toe om BCI's op deze manier toe te passen.

Haselager pleit ook voor het voeren van een discussie over neurorechten. Met verschillende experts over de hele wereld voert hij hier gesprekken over. Op dit moment is The Neurorights Foundation bezig met het pionieren van een neuroprotectie-agenda in samenwerking met de senaat van republiek Chili, de Catholic University (die wordt gezien als een van de beste universiteiten in Zuid-Amerika) en de Chileense Minister of Science. Chili zou dan ook het eerste land zijn om neurorechten in de nieuwe grondwet op te nemen. De discussie die volgens Haselager gevoerd moet worden is echter niet makkelijk. Er bestaan immers al mensenrechten waarin onder andere vrijheid,

integriteit en privacy zijn opgenomen. Het is dus wellicht overbodig om neurorechten in te voeren.

Daarbij komt ook nog dat vele andere rechten al niet worden nageleefd. Een voorbeeld hiervan is dat niet iedereen toegang heeft tot goed onderwijs, terwijl ze hier wel recht op hebben. Dus zijn deze neurorechten nuttig? ‘We zijn soms ook een beetje bang voor rechteninflatie: het klinkt mooi op papier, maar wat schiet je er in de praktijk mee op?’, vraagt Haselager zich af.

Een mogelijk gevaar is dat deze BCI's misbruikt kunnen worden, zo zegt Haselager. Grote bedrijven als Facebook en Twitter (ondertussen veranderd naar 'X') volgen tegenwoordig het internetgedrag van gebruikers, zonder dat deze daar goed over geïnformeerd zijn. Daarbij heeft Facebook in het verleden gegevens van deze gebruikers verkocht aan derden. Het overgrote deel van de consumenten klikt op ‘accepteren’ wanneer de cookies-popup verschijnt op het scherm. Hierdoor komen allerlei gegevens in handen van bedrijven, waar de ‘accepteren’-klikkers zich vaak niet van bewust zijn. Volgens Haselager gaat de volgende generatie die deze BCI's in de hersenen zal hebben, ook op deze ‘accepteer-knop’ drukken. ‘Al hun data – slecht as it may be – is dan van Elon Musk of Mark Zuckerberg.’ Deze data betreft niet alleen wat men op het internet doet, maar ook wat je aan het denken bent. Zo kunnen bepaalde instanties je intenties of zelfs je seksuele voorkeur zien. Dit is gevaarlijk, als bijvoorbeeld LHBTI-Q+’ers in de problemen raken in landen waar hun seksuele geaardheid verboden is.

Ook vindt Haselager het niet handig dat de oudere generatie beslissingen neemt over de ontwikkeling en inzet van technologie, waar jongere generaties last van krijgen. Ouderen hebben namelijk, om vanzelfsprekende redenen, minder verstand van nieuwe technologie dan jongeren. Haselager vertelt ook dat er op de Radboud Universiteit van Nijmegen een tweejarige masteropleiding is begonnen: Societal Implications of AI. Hier zitten KI (kunstmatige intelligentie)-studenten die KI en neurotechnologie verantwoord willen gaan toepassen in bedrijven en grote organisaties zoals de overheid. ‘Ik was blij dat we dat konden opzetten als studierichting binnen AI.’ Kortom, volgens Haselager gaat het om verantwoord gebruik van technologie, waar wij als mens vaak niet goed in zijn. ‘Wij zijn als Homo Sapiens ontzettend goed in het onverantwoord gebruiken van technologie. Ik zeg weleens: we zijn als kinderen met een cirkelzaag.’

En dus?

BCI's zijn al langere tijd bekend in de wetenschappelijke wereld. Nu is er een tijd aangebroken dat deze implantaten ook op de vrije markt komen. Dit vergt een nieuwe visie. De maatschappij gaat hier namelijk door beïnvloed worden, zowel positief als negatief. Zo worden mensen geholpen om te herstellen na een ongeval, of hun telefoon makkelijker te besturen. Het gevaar is vooral dat grote organisaties en bedrijven misbruik kunnen maken van je gedachten en dat je privacy steeds meer verdwijnt.

We zullen een manier moeten vinden om hiermee om te gaan, voordat wij allen in een dystopische wereld terechtkomen waarin iemand zoals Elon Musk ál onze gedachten kan inzien en hier misbruik van kan maken. ▲

DE ILLUSIE VAN HET REIZEN ALS MOREEL KOMPAS

Reizen is voor velen niet alleen een hobby, maar ook een passie, een ambitie en een trots. Wereldwijsheid geldt immers als een hoogwaardige eigenschap. Om aan de Noord-Europese levenswijze te ontsnappen, lijkt het boeken van een retourtje een gangbare en veelbelovende oplossing. Vreemde geuren, een onbekende taal en een kleurrijk klimaat – het zal jezelf en je wereldbeeld ongetwijfeld transformeren. Althans, dat is wat we onszelf wijsmaken. Of de reiziger met zijn geestverruimende zoektocht daadwerkelijk weet wat hij zoekt, vraag ik mij af. Zijn we met dit romantische streven niet allemaal inwisselbaar?

Tekst door Pleun Kraneveld, beeld door Romy Veecken

‘Reizen is de beste leerschool’, stelt een van de naamloze hoofdpersonages in *Walging*, Sartre's filosofische bestseller. ‘Als ik ooit op reis zou gaan, denk ik dat ik vóór vertrek aantekeningen moet maken van de kleinste eigenschappen van mijn karakter, zodat ik bij terugkomst wat ik was kan vergelijken met wie ik ben geworden.’ In een dialoog met de nieuwsgierige man vertelt monsieur Roquentin over zijn vele reisavonturen en de kennis die hij hierbij heeft opgedaan. Zijn gesprekspartner luistert aandachtig en merkt op: ‘Het is te zien dat je gereisd hebt.’ De reizende monsieur Roquentin wordt vanwege zijn interessante verhalen geprezen om zijn wijsheid en wereldkennis. Zijn ervaringen worden door Sartre als een trede op de morele ladder gezien, als opstap voor persoonlijke verbetering en vernieuwing.

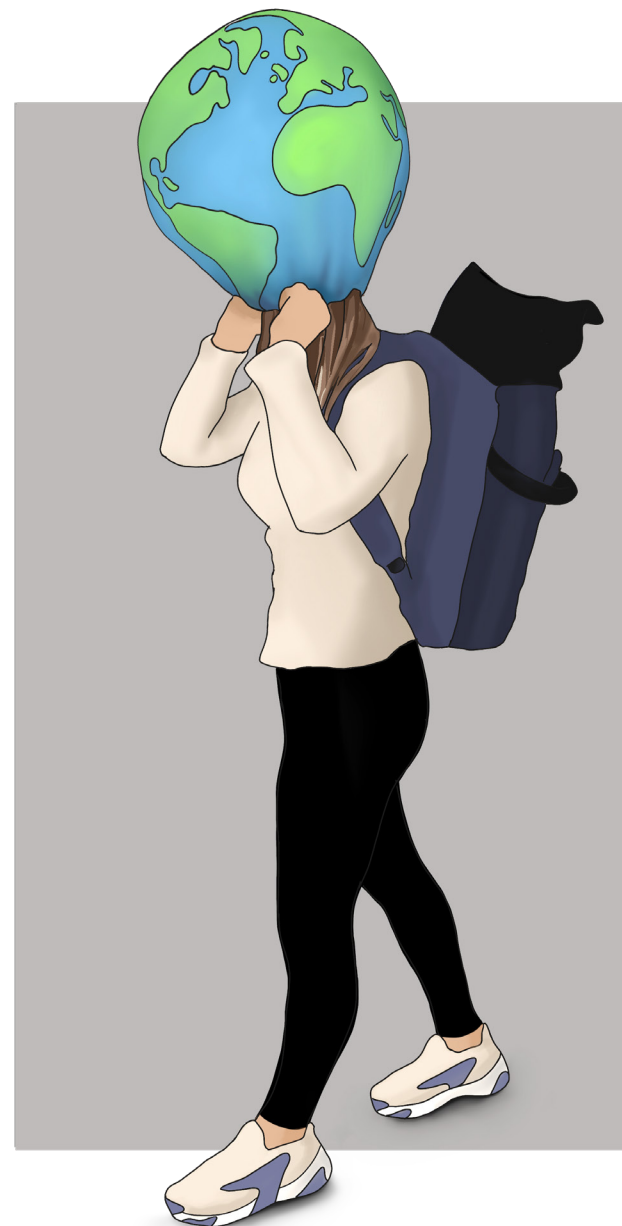
De visie van monsieur Roquentin vormt in de 21^e eeuw een voorbeeld voor velen. Verbreed je horizon en stap uit je vertrouwde kringen. Het is een boodschap die we overal mee lijken te krijgen. Waarom zou je stilstaan als de wereld zo groot is en er zoveel valt te ontdekken? Als er weer een vriend terugkomt van een backpacktrip door Zuidoost-Azië, word ik met magische verhalen en lessen overdonderd. Het trage levensritme, de collectieve mentaliteit, de ogenschijnlijk hechte gemeenschappen: wij westerlingen zouden er wat van moeten opsteken. In dit kikkerlandje zitten we immers slechts vanuit onze veilige wereld toe te kijken. Door weg te trekken, het onbekende op te zoeken, word je daadwerkelijk vrij en vol van wereldwijsheid. Het boeken van een

retourtje lijkt zelfontplooiing te garanderen. ‘Het voelt alsof ik in slechts drie maanden drie jaar ben veranderd’, vertelt mijn vriendin twee dagen nadat zij vanuit Mexico op Schiphol is geland. Toch vraag ik me af of deze drang tot zelfontwikkeling de ervaring van de reis daadwerkelijk bevordert.

Zelf heb ik op mijn achttiende ook geprobeerd zo’n metamorfose te ondergaan. Tijdens een deprimerend coronatussenjaar besloot ik het onbekende op te zoeken en in mijn eentje te gaan reizen. Terwijl Amsterdam midden in de pandemie enkel een bron van verveling en uitzichtloosheid was, kon ik een nieuwe wereld ontdekken en mezelf ontplooien. Met camera in de hand arriveerde ik op het centraal station van Rome, klaar om mijn nieuwe wereld en verlichte identiteit tegemoet te komen. Net als het hoofdpersonage in *Walging* hield ik de dagelijkse notulen van mijn gedachten en ervaringen nauwkeurig bij. De onbekende woorden, de oude wegen, het chaotische metrosysteem. Elke observatie vormde een fragment van mijn grote, lineaire levensverslag. Toch begon ik een aantal weken, en (vooral) heel wat Instagram Stories, later vraagtekens te zetten bij de vruchtbaarheid van mijn reis en mijn gepoogde ‘zelfontplooiing’. Elke gebeurtenis stond in dienst van mijn persoonlijke ervaring. In de oude man die ik op een bankje de krant zag lezen, herkende ik Italiaanse gewoontes en karaktertrekjes terug. De gesprekken met Italianen gaven enkel kleur aan mijn op voorhand gevormde plaatje, strak binnen de lijntjes van het narratief van een achttienjarige Pleun, die haar oude wereldje had verlaten om een nieuwe cultuur te ontdekken.

De Amerikaanse schrijver William Sutcliffe schetst in de komische roman *Are You Experienced* een duidelijk beeld van het contrast tussen de ervaring van de reiziger en de daadwerkelijke reisomstandigheden zelf. De hoofdpersoon uit het boek, Liz, trekt naar India om zichzelf te vinden. Tijdens haar *spiritual journey* wordt ze meermaals opgelicht door de lokale bevolking en regelmatig in toeristische valstrikken gelokt. Haar focus op haar eigen ontwaking maakt dat de realiteit compleet aan haar voorbij gaat. Elke interactie en gebeurtenis staat in teken van haar spiritualiteit. Zo weet Liz alles wat ze tegenkomt met haar individuele ervaring te rijmen. Door haar voornemen zichzelf te ontplooien blijft Liz blind voor haar werkelijke omgeving en raakt ze gedistantieerd van India en de bewoners zelf.

In *Onlookers*, een Franse documentaire over reizigers in Laos, wordt het door Sutcliffe beschreven contrast gevisualiseerd. Met cinematografische beelden illustreert Kimi Tissue een accuraat beeld van toerisme in verschillende steden en natuurgebieden in Laos. In diverse scènes komt het zichtbare onderscheid tussen de belevingswereld van de toerist en de lokale burger naar voren. Mediterende monniken in boeddhistische tempels worden door een zwerm fotograferende reizigers omsingeld. Tissue poogt met deze beelden de ontworpen relatie tussen de lokale burgers en de buitenlanders te onthullen. Met haar documentaire zet de regisseuse vraagtekens bij de beweegredenen van het toerisme. Ze laat de kijker reflecteren en zich afvragen wat er bij het maken van zo’n trip daadwerkelijk gezocht en gevonden wordt. Hoewel de reiziger zichzelf graag vertelt open te staan voor nieuwe culturen en visies, lijkt de film een ander beeld te scheppen. De scènes illustreren hoe de toerist in zijn persoonlijke werkelijkheid leeft en de landschappen en natuurgebieden enkel door zijn eigen lens wil zien.

DOOR HET NARRATIEF VAN EEN LEVENSPAD LOS TE LATEN, ZAL ER MEER RUIMTE ONTSTAAN VOOR DAADWERKE- LIJKE GROEI EN NIEU- WE VERBINDINGEN.

Essay

Deze zienswijze van de reiziger kan een dehumaniserend effect hebben op de bewoners van het land dat wordt bezocht. Filosoof Edward Said schetst in zijn boek *Orientalism* een scherp beeld van de valkuilen van het westerse toerisme. Bij het bezoeken van niet-westerse landen moeten we volgens Said uitkijken dat we de lokale cultuur niet oversimplificeren. Hij gebruikt de term 'Ander' om aan te duiden hoe de westerse toerist de lokale bevolking waarneemt. De observerende toerist wil de authentieke burger enkel als tegendeel van zichzelf begrijpen, en is door het vreemde en onbekende gefascineerd. Een gevolg hiervan is dat de plaatselijke bewoner enkel in relatie tot zijn 'vreemde' land en cultuur begrepen wordt. De mediterende monniken in Laos worden zo tot enkel acteurs in het toneelstuk van de toerist gereduceerd. Het is de reiziger alleen te doen om het vinden van een picturaal plaatje dat past bij het beeld van de cultuur, en niet om het gebied zelf. Een korte blik op de asymmetrische machtsverhouding tussen het westen en de 'Oriënt', brengt volgens Said de problematische kant van het toerisme naar voren. De oversimplificatie van de oosterling heeft zijn kiem in het kolonialistische denken. Deze denkwijze zal door de huidige vorm van reizen dan ook enkel gestimuleerd en gevoed worden. De eeuwenoude scheve machtsverhouding tussen het Westen en de Oriënt is volgens Said in het huidige toerisme terug te zien. Hij trekt de zuiverheid van deze 'geestverruimende' wereldreizen dan ook in twijfel.

Zo legt Said dus bloot hoe het streven naar een constante zelfontplooiing bij het reizen ook een paradoxale schaduwkant heeft. Door zijn eigen overkoepelende narratief aan te houden blijft de reiziger namelijk in rondjes draaien, met niet de omgeving, maar zichzelf als richtpunt. Terwijl de reiziger door weg te trekken tracht zichzelf te vernieuwen en nieuwe kennis op te doen, heeft deze mentaliteit juist een tegengesteld effect. Elke ervaring dient als stapje op het algehele pad naar vooruitgang en zelfontplooiing. Wanneer deze 'persoonlijke ervaring' het uitgangspunt van de reis wordt, komt introspectie op de loer liggen. De drang om naar buiten te kijken en ervaringen op te doen keert de blik van de reiziger zo uiteindelijk naar binnen. Het ontdekken van de omgeving en cultuur wordt direct verbonden met het ontdekken van het eigen Zelf. Ervaring en identiteit smelten zo samen tot één groot introspectief geheel.

Als je de wijde wereld intrekt, liggen nieuwe prikkels en levenslessen voor het oprapen. Aan kansen tot zelfontwikkeling zal het geen backpacker schorten. Hoewel het bezoeken van andere landen veel mogelijkheden tot vernieuwende inzichten biedt, zijn die inzichten niet gegarandeerd. Welke locatie je ook bezoekt, je neemt jezelf altijd mee. Het idee van Sartre dat een reis tot een persoonlijke metamorfose zal leiden, is dus niet alleen onjuist, maar ook schadelijk voor het individu en zijn omgeving. Door het narratief van een levenspad los te laten, zal er meer ruimte ontstaan voor daadwerkelijke groei en nieuwe verbindingen. Dan zullen we zien hoe groot de wereld echt is: groter dan onze identiteit en persoonlijke ontwikkeling. Want uiteindelijk draait het reizen niet om de foto's, ervaringen en individuele ontplooiing, maar om het zetten van stappen naar een collectiever bewustzijn omwille van een beter begrip van de mens en de wereld. Zo leren we pas echt hoe nietig en onbeduidend onze blik eigenlijk is, en hoeveel er nog te leren valt. ▲

It's over in de Spaanse Kiss- gate, maar werkt maatschap- pelijke vernieuwing wel zo?

Na de controversiële kus van Spaanse voetbal bondsvoorzitter Luis Rubiales op de ceremoniële afsluiting van het vrouwen-WK, roept het publiek massaal op tot het aftreden van Rubiales als voorzitter en het starten van een juridisch proces tegen hem. Maar in hoeverre is deze teugelloze bestraffende houding wenselijk? En hoe kan het werk van Michel Foucault ons helpen de morele opschudding te duiden en begrijpen?

Tekst door Tania Alhashimi, beeld door Bob Foulidis

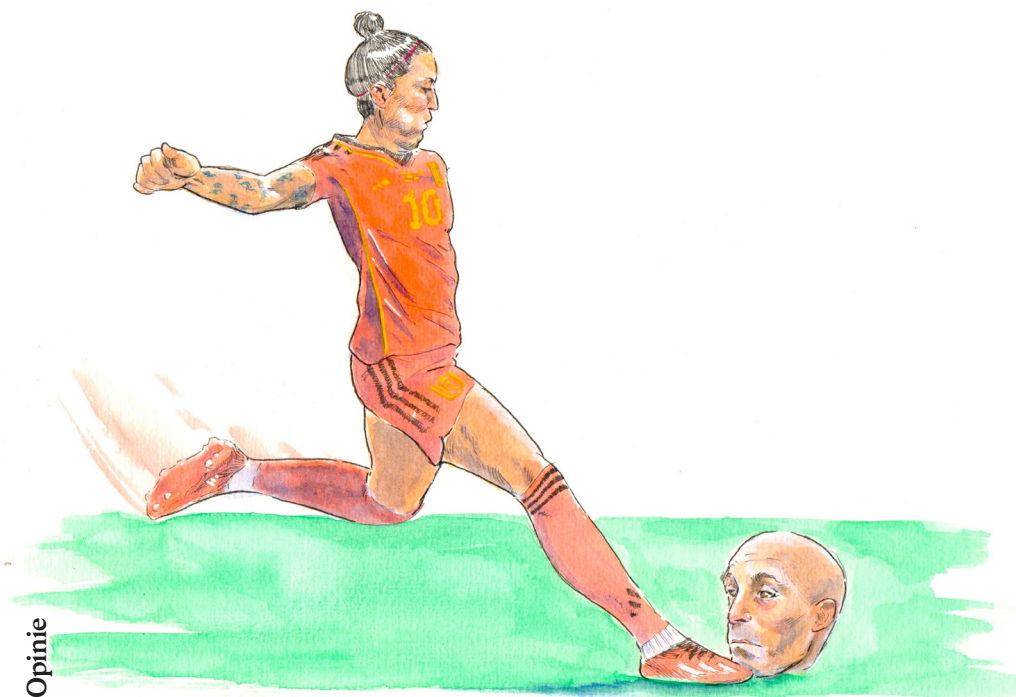
Na de overwinning van de Spaanse vrouwen op het WK voetbal, begonnen de machismo-uitingen van de extatische Luis Rubiales. In een soort puberale overwinningdans greep hij vlak na de overwinning naar zijn kruis en gaf hij alle spelers van het Spaanse elftal een uitbundige knuffel. Vervolgens gaf hij – het moment suprême van de casus – een kus op de mond van Jenni Hermoso, aanvoester van de Spaanse vrouwen. De publieke respons die volgde, inclusief prominente figuren en clubs in het voetbal wereldwijd, was onverbiddelijk. De eis is namelijk Rubiales' onmiddellijke aftreden en een juridisch onderzoek naar zijn daad, die de Spaanse minister van Gelijkheid omschreef als 'misbruik, vernedering en mogelijk seksueel geweld'. Hoewel Rubiales in een videoboodschap spijt betuigde over zijn ongepaste acties, stelde hij nooit seksuele intentie te hebben gehad en "slechts" in een moment van uitzinnige vreugde te hebben gehandeld. Hij voelt zich zodoende slachtoffer van een 'pseudo-feministische heksenjacht' en beloofde, hoewel hij intussen toch is afgetreden, 'tot het einde te blijven vechten' voor zijn positie en reputatie.

Hoewel Rubiales' woordkeuze en interpretatie te betwisten valt, lijkt de publieke respons een manifestatie van de feministische strijd tegen de patriarchale Spaanse machismo-cultuur. De zaak Rubiales staat namelijk symbool voor de discussie rondom gepast gedrag tegenover vrouwen, waar wordt gepleit voor vernieuwing van de huidige gedragsnormen. Tegelijkertijd gaat deze discussie gepaard met een felle maatschappelijke houding ten opzichte van "moreel falen" en straf die juist terug de tijd in lijkt te gaan.

Dit valt te verklaren door Michel Foucault's invloedrijke werk *Straf en Toezicht* te betrekken. Hierin beschrijft de Franse filosoof en socioloog het historische verloop van de stijl van bestraffen in de Westerse wereld. Tot aan de negentiende eeuw was het gebruikelijk om een publiek spektakel te maken van boetedoening en straf, om zo een boodschap aan de bevolking af te geven. Mensen werden bijvoorbeeld kaalgeschoren voor hun taakstraf om zo publiekelijk herkend te kunnen worden. Vanaf de negentiende eeuw werden straffen echter juist uit het publieke zicht gehouden, waardoor hun symbolische functie sterk afnam.

Door de uitgesproken *zero-tolerance* houding van de zaak lijkt de casus-Rubiales alleen wederom publiekelijk en symbolisch te worden uitgevochten. Hierbij wordt Rubiales namelijk bekroond tot symbool van de diepgewortelde machismo-cultuur van Spanje – en zoals de patriarchale wortels van de Spaanse (en wereldwijde) samenleving resoluut moeten worden afgesneden, moet ook Rubiales afgesneden worden van het voetbaltooneel. De vraag is alleen of deze publiekelijke en symbolische afstraffing wenselijk is voor het verwezenlijken van een verandering van culturele gedragspatronen.

Een cultuur die nieuwe normen en waarden probeert te creëren en monitoren op basis van een *zero-tolerance* houding gaat namelijk voorbij aan het feit dat fouten onoverkomelijk zijn. Normenvernieuwing stelt namelijk een nieuw kader voor wat sociaal geaccepteerd is en maakt het zo de één naar de zin, terwijl het de ander tot aanpassing

“dwingt”. Door deze “aanpassingsdwang” heeft elke norm volgens Foucault dan ook een bepaald “onderdrukkend” effect. Maar in plaats van ruimte te bieden voor aanpassing van de foute ander, drukt de huidige *zero-tolerance* houding de ander slechts weg uit de publieke arena. Hoewel dit perspectief dus (juist) vaststelt dat de casus Rubiales een kwestie van grensoverschrijdend gedrag is, lijkt het te vergeten dat Rubiales’ gedrag een kwalijke maar toch ook logische ziekte van een eerdere tijd is op weg naar een nieuwe, niet-patriarchale cultuur.

Maar hoe moet een samenleving dan wél omgaan met het vernieuwen van haar cultuurele normen en belevingen van goed en fout? Dit fundamentele vraagstuk vergt wellicht een überhaupt andere beleving van ethiek. Hoewel ethische vraagstukken doorgaans op basis van harde regels over goed en fout worden beoordeeld, is een dergelijk begrip van ethiek niet altijd en overal de norm geweest. Foucault stelt dat deze specifieke beleving van ethiek voortkomt uit de spreiding van het Christendom in de Westerse wereld. Dit populariseerde het idee dat er één alomvattende en goede God bestaat die vaststelt wat goed en fout is. Dit perspectief brengt dan ook ethische systemen voort die uitgaan van een natuurlijke, vaststaande orde van regels. Latere filosofen hebben deze “ethische stijl” geadopteerd; denk bijvoorbeeld aan de invloedrijke Kant en zijn deontologische ethiek, wat kort gezegd uitgaat van het bestaan van universele morele regels die eenduidig voorschrijven wat goed en fout is. Dit perspectief schiet alleen tekort wanneer een meer genuanceerde benadering wenselijk is. Tegelijkertijd is het juist dit problematische perspectief dat de zaak Rubiales lijkt te kleuren. De publieke respons illustreert namelijk een blinde obsessie met de grove fouthoud van Rubiales’ grensoverschrijdende gedrag, maar laat het na dit in context te plaatsen. Hierdoor is er geen oog voor de levenswereld van Rubiales, die vanuit zijn patriarchale socialisering niet nadenkt over de gevolgen van zijn kus voor Hermoso. En wat nog belangrijker is, is dat het zo ontgaat aan het feit dat individuen in de samenleving zich in een overgangsfase begeven naar een nieuwe, niet-patriarchale norm van goed en fout gedrag.

De spanning tussen enerzijds de wenselijkheid van (vernieuwing van) normen en anderzijds de problematiek van Christelijk-deontologische regelsystemen kleurt Foucault’s latere werk. In een poging deze tegenstelling te overbruggen, onderzoekt hij de (pre-Christelijke) Grieks-Romeinse morele traditie. De oude Grieken hadden namelijk een aanzienlijk ruimer begrip van ethiek dan dat het een set van regels is die “goed” en “fout” aanduidt. Voor hen bestond ethiek uit het aandachtig en reflectief begrijpen van wat sociaal geaccepteerde normen zijn, om vervolgens bewust en creatief te handelen ten opzichte hiervan – dan wel afwijkend of conformerend. Een voorbeeld van oud-Grieks ethisch handelen zou bijvoorbeeld het schrijven van dit opiniestuk kunnen zijn: ik heb namelijk eerst geprobeerd de huidige normen en houding rondom grensoverschrijdend gedrag te duiden en heb op basis hiervan een bepaalde (hopelijk creatieve) positie hier tegenover ingenomen en kenbaar gemaakt. Het oud-Griekse begrip van ethiek belicht zo enkele belangrijke kenmerken van de relatie tussen mensen en ethische systemen die de meer gangbare, Christelijk-deontologische benadering mist. Het richt zich namelijk niet op regels als uitgangspunt voor ethisch handelen, maar op de actieve rol van de personen die hierbij betrokken zijn. En precies dit creëert meer ruimte voor hoe

Hoewel dit perspectief dus (juist) vaststelt dat de casus Rubiales een kwestie van grensoverschrijdend gedrag is, vergeet het dat Rubiales’ gedrag een kwalijke maar toch ook logische ziekte van een eerdere tijd is op weg naar een nieuwe, niet-patriarchale cultuur.

individuen sociale regels beleven, begrijpen en ten opzichte hiervan handelen. Zo kan deze menselijke en context-gerichte benadering van ethiek uitnodigen om de “(foute) ander” te begrijpen als in een continue dans ten opzichte van sociale codes en regels.

En juist dit is cruciaal voor een samenleving in morele transitie. Handelen naar de vernieuwde (sociaal gangbare) beleving van regels over wat “goed” en “fout” is, vergt niet alleen zelfbewustzijn en kennis van de nieuwe sociale context, maar bovenal praktijklering over hoe te gedragen ten opzichte van een nieuwe norm. Logischerwijs hoort bij deze (individuele) transitieperiode het maken van fouten, gezien het individu zich in essentie in een moreel leerproces bevindt. Als we dit perspectief terugkoppelen naar de zaak Rubiales, kunnen er twee waarheden tegelijkertijd bestaan: aan de ene kant dat hij grensoverschrijdend gedrag heeft gepleegd en aan de andere kant dat hij zich in een leerproces begeeft met betrekking tot de nieuwe gedragscodes. Dit perspectief stimuleert zo morele dialoog en samenwerking, wat een breder begrip en draagvlak voor verandering van gedragscodes stimuleert en zo een pad baant voor meer intrinsieke morele vernieuwing in de samenleving.

Dit perspectief is natuurlijk geen morele hemel en kan helaas gebruikt worden om mensen die grensoverschrijdend gedrag vertonen te excuseren. Ik wil dan ook niet Rubiales verdedigen en mijzelf keren tegen de feministische wind. Maar een zachtere morele houding, die niet gebaseerd is op publieke afstraffing, komt juist ten goede aan het meer fundamentele doel: structurele en samenleving-brede feministische verandering. Dus, *it’s over – but true change takes time.* ▲

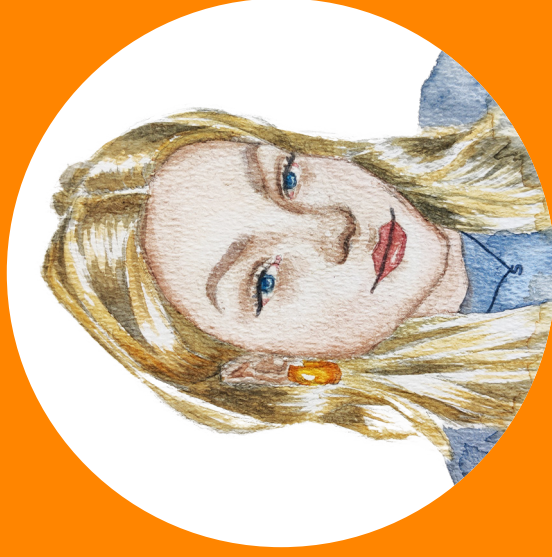
Overal dan een beetje, hetzelfde, maar anders

Tekst door Sophie Meijer, beeld door Lesine Möricke

Soms wil je even ontsnappen aan de omgeving waarin je je al net iets te lang bevindt. En als je het zat bent en je het je kunt veroorloven, dan is een vakantie een goede manier om je te onttrekken aan het eindeloze bekende. Hier, in mijn huisje in Amsterdam, ben ik gewoon Sophie. In Zuid-Frankrijk, in een huisje op de hei, ben ik ook Sophie, maar dan net even iets anders.

Op vakantie voel ik mij altijd een beetje een ander persoon. Ik heb het dan niet over mijn persoonlijkheid, het betreft echt een gevoel. Misschien komt dat omdat niemand je kent, of omdat je je in een andere (misschien wel vreemde) omgeving bevindt. Waar het precies aan ligt weet ik niet, maar wat ik wel weet is dat ik tijdens mijn reises naar Kopenhagen en Zuid-Frankrijk afgelopen zomer een beetje een andere Sophie was.

Mijn eerste trip van de zomer was een weekje naar Kopenhagen. Ik voelde me hier bijna een Deense, waarschijnlijk vanwege het feit dat mijn haar nog net niet wit is en ik de één meter tachtig bijna aantik: een perfecte omschrijving van een Deens meisje. Met mijn wijde broek, oversized blouse en koffie *to go* in de hand dwarrelde ik door de stad. Barista's en winkeliers zagen

mij blijkbaar ook vaak aan als *local*, want overal waar ik kwam werd in eerste instantie in het Deens tegen mij gesproken.

De stad lijkt in veel aspecten enorm op Amsterdam: mensen nemen graag de fiets om zich van A naar B te verplaatsen, zoals ik als Nederlandse op Deense meisjes lijk, lijken Deense meisjes op mij en op elke hoek van elke straat zit wel een koffietentje met de juiste *aesthetic*. Ik genoot enorm, maar vanwege de overeenkomsten met Amsterdam verviel het vakantieganger-gevoel een beetje. Ik voelde me hier 'Sophie, onderdeel van de mensen', wat ik niet vaak ervaar als ik op vakantie ben in het buitenland.

Ronde twee was een tripje naar Zuid-Frankrijk, de Provence om precies te zijn. Om zeven uur 's ochtends nam ik van af Amsterdam Centraal de Thalys naar Parijs. Aangezien de metrokaartjes in Parijs uitverkocht waren – want dat kan blijkbaar – moest ik een taxi nemen naar een ander station vanwaar mijn volgende trein zou vertrekken. Wanneer puntje bij paaltje komt en ik ineens een andere taal moet gaan spreken, verlaat mijn kennis van de desbetreffende taal vaak ineens mijn brein. Dit resulteerde in een ongemakkelijke taxirit van twintig minuten, waarin ik ook nog eens bijna in een aantal verkeersongelukken eindigde vanwege de... hoe zeg je dat aardig... rustieke rijstijl van de taxichauffeur. Eenmaal afgezet bij het station probeerde ik de ongemakkelijke sfeer van me af te schudden en bedankte ik de chauffeur voor de rit (en mijn leven). Ook hier vond er een soort van *shift* plaats in mijn Sophie-zijn. Ik was een verschrikkelijk ongemakkelijke toerist die zich geen houding wist te geven: iets wat mij in Nederland nauwelijks overkomt.

Mijn tweede trein bracht mij binnen drieënhalf uur naar Oran-ge, waar mijn ouders mij stonden op te wachten. Orange is een bekend terrein voor mij, dus de ongemakkelijkheid van eerder

werd vervangen door een gevoel van rust. Ik begroette mijn ouders, gooide mijn spullen in de kofferbak, benadrukte nog even dat ik mijn haar korter dan ooit had geknipt (wat ook resulteerde in een beetje een andere Sophie) en we reden samen in een heerlijk koude auto naar het huisje waar we de aankomende week zouden verblijven. Weer vond er een *shift* plaats: ik was nu niet meer de ongemakkelijke reiziger, maar de relaxte vakantieganger die genoot van de rit tussen de wijnvelden met uitzicht op de Mont Ventoux.

Op de dagen die volgden, had ik een soort routine gecreëerd: croissantje eten en een kopje koffie drinken, tas inpakken, twintig minuten zowel heuvel op als heuvel af naar de rivier toe lopen om vervolgens een koude duik in het water af te wisselen met het lezen van een boek in de rivierbedding. Ik voelde me mega op vakantie en dus heel anders dan in Amsterdam. Ik ken de omgeving erg goed en na 23 jaar weet ik dat menig Fransman 's ochtends om tien uur al een biertje zit te drinken op het terras van de plaatselijke bistro. De Provence voelt altijd als thuis-komen en ik heb het idee dat ik nergens zo goed tot rust kom als daar. Ik voel me hier dus enorm op vakantie en ik voel me mezelf, maar dan de relaxte, betere versie. Je zou het Sophie-kunnen noemen.

Nu ik weer terug ben in Amsterdam, waar de realiteit al snel op mijn deur klopt, verdwijnt die plus achter mijn naam. Ik ben weer gewoon de alledaagse ik: soms heel relaxed, zo nu en dan gestrest, maar vooral erg blij. Blij dat ik eindelijk ben aangekomen bij mijn laatste jaar aan de UvA, alvast uitkijkend naar de volgende vakantie waar ik misschien nog een andere Sophie zal tegenkomen. ▲

‘ROOS IS EEN ROOS IS EEN ROOS’ Over de talige wending

Toen ik in 2019 aan de studie Wijsbegeerte begon, was ik de filosofische leek. Ik wist niet zo goed wat me te wachten stond. Ik had ook niet verwacht dat ik in de eerste weken van mijn avontuur aan de UvA het meest abstract geschreven boek dat ik ooit had gezien voorgeschoteld zou krijgen: de Tractatus logico-philosophicus van de Oostenrijks-Britse filosoof Ludwig Wittgenstein (1889-1951).

Tekst door Sophie Meijer, beeld door Alicia Koch

Tractatus logico-philosophicus

Wittgenstein debuteerde in 1921 met zijn *Tractatus logico-philosophicus*, die ik voor het gemak simpelweg ‘Tractatus’ zal noemen. In het boek schrijft Wittgenstein onder andere over de wiskunde, de wereld, de dood, taal, ethiek en mystiek. Elk filosofisch thema passeert de revue. In dit artikel leg ik de nadruk op het talige deel van Wittgensteins tekst. In de Tractatus presenteert hij naar eigen zeggen namelijk dé theorie over de relatie tussen taal, denken en de werkelijkheid. De gedachten die hij meedeelt in de Tractatus bestempelt hij dan ook als ‘onaantastbaar en definitief’: ‘Ik ben van mening de [filosofische] problemen in wezen voorgoed te hebben opgelost’, aldus Wittgenstein. Hij werkte zijn theorie uit in zeven stellingen die hij vervolgens ondersteunde met tientallen – en soms meer dan honderd – argumenten. Ik vind ze iets weg hebben van wiskundige formules: Wittgensteins zinnen bevatten vele als-dan-constructies, wat zijn theorie als een logische gevolgtrekking doet overkomen. En alsof dat nog niet moeilijk genoeg is, kan men de tekst volgens Wittgenstein alleen begrijpen als hij de inhoud van de tekst ‘zelf al eens gedacht heeft’.

Dat ik als negentienjarige de inhoud van de Tractatus zelf al eens gedacht zou kunnen hebben, leek me vrij onwaarschijnlijk. De paniek sloeg bij het lezen van die zin dan ook toe. Erg motiverend is het niet als je als kersverse student weinig weet van een onderwerp en de auteur van een boek je dan ook nog eens vertelt dat je de inhoud hoogstwaarschijnlijk niet zal begrijpen. Maar mijn paniek verdween beetje bij beetje toen we het boek bespraken tijdens de werkgroepen. Het werd al gauw duidelijk dat mijn medestudenten dit gevoel van paniek deelden en evenveel moeite hadden met de inhoud als ik. Het werk bleef abstract, maar bleek wel erg interessant. Dat moet ook haast wel als iemand je ervan verzekert dat hij het enige nodige filosofische werk heeft geschreven en dat andere geesteswetenschappers de pijp aan Maarten konden geven.

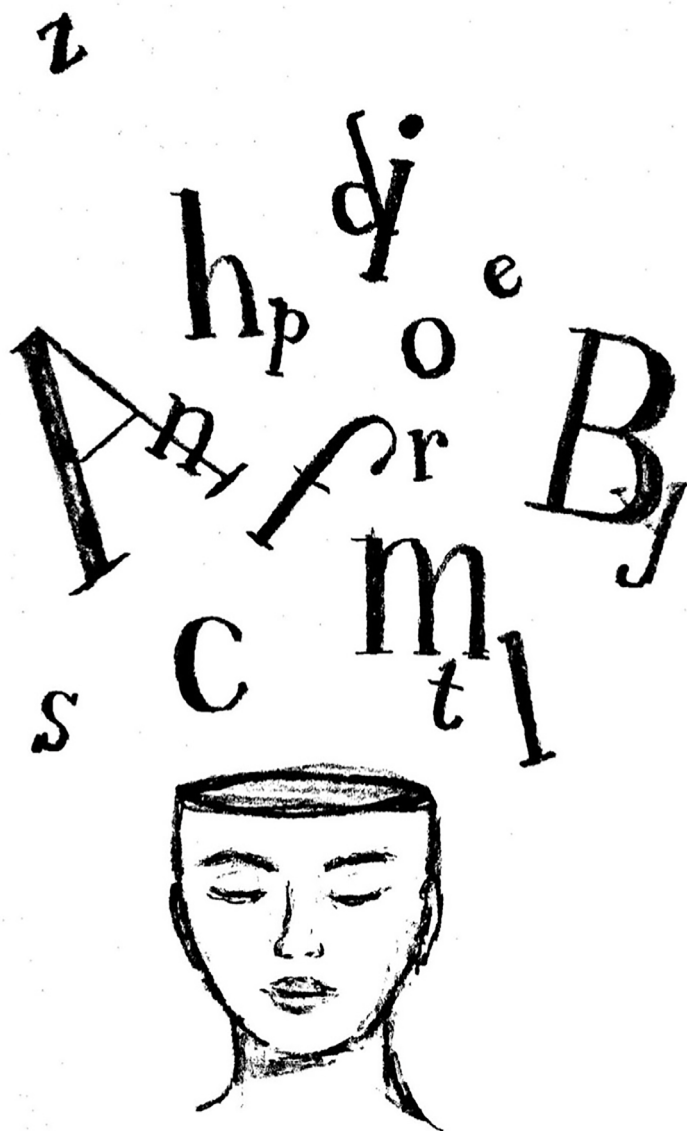
Na veel lezen en herlezen is het me duidelijk geworden waar Wittgensteins abstracte Tractatus over gaat. Zonder te veel in Wittgensteins lastige taal te spreken, zal ik de kern van het boek uiteenzetten. Mensen communiceren door middel van woorden. De woorden die wij uitspreken naar een ander, zorgen ervoor dat er plaatjes ontstaan in de gedachten van de gesprekspartner. In kindertaal uitgelegd moet dat als volgt werken: ik zeg tegen mijn buurvrouw dat ik een boom zie. In de gedachten van mijn buurvrouw zou nu een plaatje ontstaan van een lange, dikke, bruine stam met takken en groene bladeren. Een ander voorbeeld is de beroemde zin ‘*Rose is a rose is a rose is a rose*’ uit een gedicht van schrijfster Gertrude Stein (1874-1946). Zij had eenzelfde soort idee over hoe woorden en zinnen geïnterpreteerd worden. Volgens Stein activeert het gebruiken van de naam van een ding – een roos in dit geval – een beeld en emoties die bij dat beeld komen kijken. Bij het woord ‘roos’ zou er dus een plaatje van een rode bloem met een groene, gedoornde steel in onze gedachten moeten verschijnen.

De mens is dus constant bezig met het uitwisselen van plaatjes. En om het juiste plaatje over te brengen, moet men nauwkeurig en voorzichtig spreken. Daarmee bedoelt Wittgenstein dat men niet moet spreken voordat er na is gedacht over wat er gezegd wordt: impulsiviteit is een absolute no-go! Daarnaast is er volgens de Oostenrijkse taalfilosoof alleen sprake van zinvol taalgebruik als het betrekking heeft op ‘verifieerbare zaken’, oftewel empirisch waarneembare verschijnselen. ‘Waarover men niet kan spreken, moet men zwijgen’, aldus Wittgenstein. Deze stelling moet de mens niet opvatten als bevel, maar eerder als een constatering van een onontkoombaar logisch feit.

Beelddenkers en taaldenkers

Vier jaar geleden, toen ik het boek voor het eerst opensloeg, werd ik bijna duizelig van de manier waarop Wittgenstein zijn theorie op papier heeft gezet. Maar nu ik deze theorie nogmaals heb doorgespit met wat hulpmiddelen op het internet, begint het me allemaal te dagen. Een video op YouTube die de theorie van Wittgenstein haarfijn aan mij uit wist te leggen, herinnerde me ergens aan. Wanneer iemand een gruwelijk verhaal vertelt, dan lopen de rillingen al gauw over mijn lijf en kan ik vaak niet blijven luisteren ‘omdat ik in beelden denk’. Superlogisch, zou Wittgenstein zeggen. Maar niet iedereen in mijn omgeving ervaart dit op dezelfde manier als ik. Is iedereen dan wel een beelddenker?

Wat blijkt: een mens is een beelddenker óf een taaldenker. Een beelddenker is iemand die denkt in beelden en die vervolgens om moet zetten in taal. Bij een taaldenker werkt dit proces andersom: de taaldenker denkt in woorden en vormt daarbij een beeld. We worden allemaal als beelddenker geboren, aangezien een baby nog geen woorden en zinnen kent, maar vervolgens ontwikkelen wij ons tot een van de twee. Nu weet ik

eigenlijk niet zo zeker meer of ik binnen de categorie 'taaldenkers' val, aangezien ik erg analytisch ben ingesteld. Dat is natuurlijk geen wonder nadat ik drie jaar filosofie en een jaar Nederlands heb gestudeerd. Misschien pas ik toch beter tussen de taaldenkers. Maar kan een mens volgens de theorie van Wittgensteins *Tractatus* wel een taaldenker zijn? Nee, zou de logische conclusie klinken, want taal creëert toch alleen maar plaatjes in ons hoofd?

Filosofische onderzoeken

Ludwig Wittgenstein dacht met de *Tractatus* een alomvattende en waterdichte theorie over de filosofie in handen te hebben. Wittgenstein besloot zijn aandacht daarom voor enige tijd te vestigen op andere bezigheden: lesgeven en architectuur. Een aantal jaar later ervoer hij een eureka-moment: hij had toch nog wat nieuws te zeggen over taal en communicatie. Zijn theorie uit de *Tractatus* bleek minder waterdicht dan hij dacht. Want wat bleek: men ontwikkelde tijdens gesprekken niet altijd de juiste plaatjes.

Om even terug te komen op het eerdere voorbeeld van de boom: persoon A kan inderdaad een plaatje voor zich zien van een lange, dikke, bruine stam met takken en groene bladeren wanneer het woord 'boom' wordt genoemd, maar dat betekent niet dat persoon B datzelfde plaatje in zijn of haar gedachten heeft. Het zou zomaar zo kunnen zijn dat persoon B een plaatje van een dunne witte stam met takken zonder bladeren voor zich ziet. Je zou je dus kunnen voorstellen dat deze theorie problemen zou kunnen veroorzaken in communicatie tussen mensen. Het zou zomaar een eeuw kunnen duren voordat men doorheeft dat er verschillen zitten in hun opvattingen – ofwel plaatjes – van een bepaald begrip. Dit kon Wittgenstein uiteraard niet langs zich heen laten gaan en hij schreef nog een boek over taal, denken en de werkelijkheid: *Filosofische onderzoeken*. Dit boekwerk werd pas na Wittgensteins overlijden gepubliceerd, in 1953. In dit boek weerlegt hij zijn theorie uit de *Tractatus* niet per se, maar hij komt er wel deels op terug.

Wittgenstein bouwt in dit boek voort op het feit dat een woord niet slechts één, maar meerdere plaatjes kan veroorzaken. Communicatieproblemen komen voort uit het feit dat men vaak niet beschikt over een duidelijk en nauwkeurig genoeg beeld van wat woorden kunnen betekenen.

Wij spreken ook weleens dingen uit die heel anders opgevat kunnen worden door een gesprekspartner dan ze zijn bedoeld. Wanneer ik tegen mijn partner zeg dat ik een bijzonder persoon heb ontmoet, dan kan mijn partner dit opvatten alsof ik gevoelens voor die persoon heb ontwikkeld. Dit was niet mijn intentie, maar zo interpreteert mijn partner dit wel. Waar ik echter op doelde is het simpele feit dat ik de persoon bijzonder vond, zonder bijbedoelingen.

Deze interpretaties kunnen op de juiste manier worden opgevat door te weten welk taalspel de mens speelt. In *Filosofische onderzoeken* benadrukt Wittgenstein dat taal het gereedschap is waarmee wij dit taalspel kunnen spelen. Met 'spel' bedoelde Wittgenstein geen kaart- of bordspel, maar eerder een patroon van intentie. Wanneer partner A tegen partner B zegt: 'Je maakt nooit ontbijt op bed voor mij', dan zou partner B de intentie van partner A kunnen interpreteren als een feitenspel en ook met feiten

Vier jaar geleden,
toen ik het boek voor
het eerst opensloeg,
werd ik bijna duizelig
van de manier waarop
Wittgenstein zijn theorie
op papier heeft gezet.

kunnen antwoorden: 'Dat klopt niet, ik maakte vorige week zaterdag nog ontbijt op bed voor je.' Wat partner B niet heeft begrepen, is dat partner A geen feitenspel speelt, maar een hulp-en-geruststellingspel. 'Je maakt nooit ontbijt op bed voor mij' betekent in dit geval dus: 'Ik wil dat je me vaker verzorgt.'

Het punt dat Wittgenstein met deze theorie maakt, is dat we elkaar pas kunnen begrijpen als we van elkaar doorhebben welk taalspel we spelen. Als partner B uit bovenstaand voorbeeld wist dat partner A een hulp-en-geruststellingspel speelde, dan had partner B zijn of haar reactie hierop kunnen aanpassen. In plaats van feiten te benoemen, had partner B als volgt kunnen reageren: 'Ik zal morgen ontbijt op bed voor je maken.' Het antwoord waar partner A op doelde.

Om nog even terug te komen op het beelddenker/taaldenker-debat, zou je kunnen stellen dat de mens volgens Wittgensteins nieuwe theorie in zijn *Filosofische onderzoekingen* toch wel een taaldenker zou kunnen zijn. Sterker nog, de mens moet eerst nadenken over de taal die wordt gebruikt door de gesprekspartner om er vervolgens pas een beeld van te kunnen schetsen. Het een sluit het ander dus niet uit, maar uit Wittgensteins theorie zou je dus op kunnen maken dat we allemaal taaldenkers moeten zijn om te begrijpen waar onze gesprekspartners het over hebben.

Wittgenstein heeft heldere theorieën achtergelaten die de relatie tussen taal en de werkelijkheid mooi beschrijven. Zijn manier van schrijven is waarschijnlijk de reden waarom zijn teksten vaak als moeilijk worden beschouwd, waar ik mij absoluut in kan vinden. Toch raad ik iedereen aan om Wittgensteins theorieën in ieder geval eens op te zoeken, want ze zijn een stuk minder intimiderend dan ze lijken. Of Wittgensteins teksten uiteindelijk het bedoelde plaatje bij mij op hebben gewekt is nog de vraag, maar stof tot nadenken geeft het absoluut. ▲

BABEL BABELBOX

'De Babel Babelbox', onze nieuwe maandelijkse rubriek, waarin Babels redacteurs reageren op de vraag: wat betekent vernieuwing voor jou?

Tekst door Elena Cornelisse, Dieuke Kingma, Phoebe Meekel,
Dominique Seelen en Riccardo Tosellini

Elena

Ik zag verleden week een kind in de metro. Het scrolde vol enthousiasme door zijn moeders Instagram, vingervlug, alsof hij dit al eeuwen deed. Dit was vast iets wat hij had geleerd, omdat hij het bij zijn ouders had gezien. En toen realiseerde ik mij dat dit één van de vele gevolgen van vernieuwing is geweest. Vol enthousiasme en vertrouwen in de toekomst worden nieuwe zaken verzonnen en oude zaken beter gemaakt voor de toekomst. Maar nietsvermoedend heeft dit enthousiasme zijn eigen gat gegraven: deze vernieuwing, die veel goeds met zich meebrengt, heeft ook ontzettend veel negatieve gevolgen. Zo keek ik in stilte naar het kind en dacht ik: ach, wat is het fijn dat we nu binnen slechts enkele minuten verbonden kunnen zijn met onze geliefden en dat we met vrijwel iedereen kunnen communiceren over de gehele wereld. Maar wat nadelig is deze vernieuwing op het gebied van technologie toch voor de opvoeding van het kind, voor zijn concentratieboog die

volledig teniet gaat en voor zijn verwachte suboptimale ontwikkeling op het gebied van het leggen van sociale contacten met zijn leeftijdsgenoten. Dit geldt niet alleen voor hem, maar ook voor jou en mij. Hoe zullen relaties en connecties zich ontwikkelen nu de technologie maar niet lijkt te stoppen met ontwikkelen? Zullen we ooit het absolute atomaire individu kunnen bereiken en daar geluk in vinden?

Dieuke

Vernieuwing is voor mij de muziek van C. Tangana. Als geen ander combineert deze Spaanse artiest de traditionele rumba, flamenco en volksmuziek van Spanje met trap en hiphop. Ik ben totaal geen fan van autotune, gelikte beats of überhaupt trapmuziek, maar C. Tangana kan het bij mij allemaal flikken, omdat het zo nieuw klinkt. Neem bijvoorbeeld het nummer 'Ingobernable', waar de ritmische gitaren van de iconische Gipsy Kings je tegemoet treden en inleiden tot een episch nummer met een diepe synthetische bas, geklap

en gemodificeerde tweede/derde/vierde stemmen. Tangana combineert de losse Spaanse muziektraditie met de gelikte hedendaagse hiphop en bouwt er een heel nieuw kasteel op. Ook een aanrader: 'Oliveira Dos Cen Anos', een nummer dat de Madrileño schreef voor de Galicische voetbalclub. Ongekend creatief, gelaagd en vol historie.

Phoebe

De dagen voelen misschien vaak hetzelfde, maar wij staan eigenlijk nooit stil. Let maar op: iedere dag kom je in aanraking met nieuwe geuren, smaken, verhalen en mensen. Het leven is dynamisch en dat maakt het ook zo leuk. Een rivier kun je niet twee keer betreden, misschien niet eens één keer. Het was een seconde geleden namelijk niet de rivier die ze nu meent te zijn. Ook wij worden iedere seconde wellicht wat ouder, maar vernieuwen onszelf constant. Zo plegen vele cellen in ons lichaam apoptose, waarbij ze plaatsmaken voor nieuwe cellen. En gelukkig maar, anders zou het leven zo saai zijn (denk ik).

Dominique

Vernieuwing vind ik een lastig onderwerp om over te schrijven. Wat is eigenlijk de precieze betekenis van vernieuwing? Om hier antwoord op te krijgen, open ik mijn laptop en begin ik te zoeken. Surfend over

het internet verschijnen woorden als 'innovatie' en 'facelift' op mijn beeldscherm. Om me maar even aan te sluiten bij de stelling van de middeleeuwse filosoof Augustinus: synoniemen geven totaal geen duidelijkheid over de betekenis van een woord. Terwijl ik mijn zoektocht voortzet, stuit ik op de resultaten: 'vernieuwingen in de zorg', 'cultuurbeleid vernieuwd' en 'de week van radicale vernieuwing 2022'. Steeds dieper verstrikt rakend in vage sites en rare zoekresultaten waar ik geen touw aan kan vastknopen, vind ik eindelijk een quote waar ik iets mee kan: 'verwar- ring is een bron van vernieuwing'.

Riccardo

In 2018 hield het Van Gogh Museum een tentoonstelling over de Japanse kunstfase van Van Gogh. De tentoonstelling bestond voornamelijk uit zijn nageschilderde kopieën van prenten, maar het laatste schilderij maakte een bijzondere indruk op mij. De naam: *Kreupelhout met twee figuren*. De contourlijnen en de hoge horizon van zijn compositie deden erg denken aan een Japanse prent. Vernieuwing, bedacht ik me, hoeft niet alleen te ontstaan uit een eureka-moment, maar kan zich ook ontwikkelen via het geduldig reproduceren van artiesten die je bewondert. Zo vergaar je een palet aan technieken die je eigen stijl origineel maakt. ▲